

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ТА ПОРІВНЯЛЬНОГО
ПРАВознавства

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
_____ Р. О. Максимович
« _____ » _____ 2022 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ
«МАГІСТР»
спеціальності 293 «Міжнародне право»

**Тема: «ПОРУШЕННЯ РФ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ЩОДО
ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ У ХОДІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ
2022»**

Виконавець: Вакуленко Анастасія Олександрівна

Керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри міжнародного
права та порівняльного правознавства ФМВ НАУ
Замула Аліна Юріївна

Нормоконтролер: викладач кафедри міжнародного
права та порівняльного правознавства Головатенко
Марина Юріївна

Київ – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ ТА РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ.....	6
1.1.Визначення поняття «військовополонений» у міжнародному гуманітарному праві.....	6
1.2.Історичні аспекти формування правил поведження з військовополоненими.....	10
1.3.Відповідальність за порушення міжнародно-правових норм щодо поведження військовополоненими.....	3
РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ ТА ПОВЕДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИМИ.....	3
ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИМИ.....	25
2.1.Міжнародно-правові стандарти регулювання статусу та поведження з військовополоненими в міжнародному праві.....	25
2.2.Інституційні механізми захисту військовополонених в міжнародному праві.....	34
РОЗДІЛ 3. ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ЩОДО ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ У ХОДІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ 2022 В НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ.....	42
3.1.Проблеми застосування та інтерпретації норм міжнародного права щодо військовополонених в ході російсько-української війни 2022 у законодавстві України.....	42
3.2.Діяльність міжнародних установ і організацій щодо захисту військовополонених в ході військових дій в Україні.....	53
ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	62

ВСТУП

Актуальність теми. Аналізується проблема порушення рф норм міжнародного права щодо військовополонених у ході російсько-української війни 2022 року. Відзначається брак наукових досліджень, адже у роботах зарубіжних та українських вчених проблема регулювання статусу та поведження з військовополоненими розглядається фрагментарно і опосередковано. Цей факт обумовлює доцільність більш предметного висвітлення проблеми регулювання статусу та поведження з військовополоненими в міжнародному праві, зокрема, і проблеми застосування та інтерпретації норм міжнародного права щодо військовополонених в ході російсько-української війни 2022 р. у законодавстві України.

Актуальність такого дослідження також обумовлена тим, що у даний час проблема порушення норм щодо військовополонених представлена у декількох аспектах. Серед них знущання з людей, побиття, тортури, моріння голодом, спрагою, не надання медичної допомоги, ліків, засобів гігієни, фізичне знищення українських військовополонених. Необхідно докласти всіх можливих зусиль для відвернення таких наслідків, рішуче засудити та покласти відповідальність на рф за численні порушення норм міжнародного гуманітарного права, міжнародного права прав людини щодо забезпечення прав військовополонених, вчинені в ході російсько-української війни 2022 р.

Проте, виконання і реалізація правових норм повинні забезпечуватися ефективними інституційними механізмами контролю і примусу. Таким чином, актуальною на сьогодні є проблема удосконалення чинних міжнародно-правових та національно-правових інституційних механізмів контролю щодо дотримання міжнародно-правових норм стосовно поведження з військовополоненими.

Об'єктом дослідження є міжнародно-правові відносини, що виникають у зв'язку із порушенням рф норм міжнародного права щодо військовополонених у ході російсько-української війни 2022, а також відносини, пов'язані із функціонуванням інституційних механізмів захисту військовополонених у міжнародному праві.

Предметом дослідження є доктринальні матеріали наукової літератури, міжнародні нормативно-правові документи, а також документи та рішення міжнародних органів і організацій, які стосуються об'єкту дослідження.

Метою даного дослідження є розкриття змісту поняття та загальної характеристики статусу військовополонених у сучасному міжнародному праві, визначення міжнародно-правових механізмів захисту військовополонених, а також з'ясування практики імплементації міжнародно-правових норм щодо військовополонених до національних правових систем та відповідність національної практики захисту військовополонених нормам міжнародного права.

Мета визначає **завдання дослідження:**

- визначити поняття «військовополонений» у міжнародному гуманітарному праві

- розглянути історичні аспекти формування правил поведження з військовополоненими

- проаналізувати відповідальність за порушення міжнародно-правових норм щодо поведження з військовополоненими

- визначити міжнародно-правові стандарти регулювання статусу та поведження з військовополоненими в міжнародному праві

- дослідити інституційні механізми захисту військовополонених в міжнародному праві

- охарактеризувати проблеми застосування та інтерпретації норм міжнародного права щодо військовополонених в ході російсько-української війни 2022 у законодавстві України

- визначити діяльність міжнародних установ і організацій щодо захисту військовополонених в ході військових дій в Україні

Методологічною основою даної роботи є сукупність загальнонаукових та спеціальних методів правової науки, поєднання яких обумовлено особливостями його об'єкта, предмета, мети та завдань, зокрема, історично-правовий метод, системно-структурний, порівняльно-правовий метод, формально-юридичний метод, діалектичний метод, формально-логічний метод, логіко-юридичний метод, а також статистичний та метод синтезу для визначення загальних рис того чи іншого питання.

Практичне значення одержаних результатів дослідження. Теоретичне значення полягає в тому, що висновки й положення дипломної роботи можуть слугувати підґрунтям та сприяти подальшому розвитку науки міжнародного права щодо регулювання статусу та поводження з військовополоненими.

Дипломна робота має цільову практичну спрямованість, а її положення можуть бути використані у науково-дослідницькій сфері, правотворчій діяльності, правозастосовній діяльності, навчальному процесі.

Апробація результатів дослідження. Окремі наукові результати досліджень були апробовані та опубліковані у межах наступних науково-практичних конференцій, круглих столів, семінарів:

- ВАКУЛЕНКО А. RELATIVE TO THE TREATMENT OF PRISONERS OF WAR. «Європейські стандарти освітніх програм: молодь і наука»: Тези доповідей. – К.: НАУ, 2022. – 232 с.

- ВАКУЛЕНКО А. RESPONSIBILITY FOR MISTREATMENT OF CAPTURED MILITARY PERSONNEL AND AVOIDANCE OF THE TERM «PRISONER OF WAR». «Європейські стандарти освітніх програм: молодь і наука»: Тези доповідей. – К.: НАУ, 2022. – 232 с.

Структура дипломної роботи зумовлена метою та завданням дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, поділених на підрозділи, висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг дипломної роботи становить сторінки друкованого тексту, у тому числі список використаних джерел.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ ТА РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ

1.1. Визначення поняття «військовополонений» у міжнародному гуманітарному праві

Стародавнє поняття полону або взагалі було відсутнє, або прирівнювалося до рабства. У середні віки полон розумів як спосіб отримання прибутку шляхом викупу полонених. З принципово інших позицій Новий час В. А. Незабитовський став розглядати полон як «тільки тимчасове обмеження особистої свободи... на зразок арешту, метою якого є перешкодити полоненому повернутися до військ і знову брати участь у боротьбі» [1]. З ним погоджується В. І. Догель, який зазначає, що право воюючої сторони захопити ворожого комбатанту є також його обов'язком - «якщо воююча сторона має можливість привести ворожого комбатанта в стан, в якому він не може чинити опір, не позбавивши його при цьому життя, вона зобов'язаний це зробити, тобто захопити в полон того, хто здається»[2].

Для правильного визначення обсягу та змісту поняття «військовополонені» важливо правильно визначити характер участі конкретної особи у збройному конфлікті. Витоки системи воєнного полону свідчать про зміну змісту терміну «військовополонений», особливо у зв'язку з появою нових типів збройних конфліктів.

Потрапивши до рук ворога, лише учасники бойових дій мають право на статус військовополоненого. В.Аблазов зазначив, що до категорії військовополонених можна віднести широке коло осіб, які припинили участь у

бойових діях і склали зброю через хворобу, поранення чи з інших причин. З цього випливає висновок, що статус військовополонених походить від статусу учасників бойових дій [3].

Відповідно до основної енциклопедії міжнародного права, військовополоненими є особи, що належать до збройних сил воюючих сторін, а також партизани, учасники руху опору, військові журналісти, торговельні судна та екіпажі цивільної авіації, що почали знаходитися під контролем ворога[4].

На жаль, у цих визначеннях не акцентується увага на одній із головних характеристик військовополоненого – припиненні ним опору як учасника бойових дій та в категорії осіб, які припинили участь у бойових діях через хворобу чи поранення. Одне з найважливіших понять МГП не знаходить власної назви в англійській мові, тому запозичено французький термін «hors de combatant», що буквально означає «поза боєм» [5].

У законодавстві держав континентальної системи права, а також у прецедентному праві країн загального права склалася традиція, яка свідчить про існування звичаєвих міжнародно-правових норм. До тих, хто вийшов з бою, потрібно ставитися з повагою та особливим ставленням. Зокрема, часто наголошується, що статус hors de combat передує статусу військовополонених [6].

У вітчизняному законодавстві термін «військовополонені» вживається в поєднанні з особами, які потрапили в полон і стали військовополоненими з відповідним статусом.

Коли коментуємо міжнародно-правові терміни, завжди доцільним є міжмовне порівняння визначень. Офіційними мовами ЖК III є англійська та французька: Geneva Convention Relative to the Treatment of Prisoners of War; Convention relative au traitement des prisonniers de guerre. Тобто в англійській мові 47 використовується термін «The Prisoners of War», тобто «воєннополонені».

Нормативне визначення осіб, які вважаються військовополоненими, міститься в ст.3. 4 ЖК III, а в ст. ст. 43 і 44 ДП I. Основна ідея цих статей полягає в наступному: особи, які входять до складу збройних сил сторони конфлікту, є комбатантами (тобто мають право брати безпосередню участь у бойових діях), а будь-який комбатант, захоплений ворогом, є військовополонений.

Військовополоненими можна вважати громадянином іншої країни, як комбатант чи некомбатант, які беруть участь у міжнародних чи інтернаціоналізованих конфліктах і підпадають під владу супротивника в стані оборони та опору, яка знаходиться у конфлікті.

У статті III, статті 4 ЖК перераховуються категорії осіб, які є військовополоненими під контролем ворога:

1) члени збройних сил сторін конфлікту, а також члени ополчень або добровольці, що належать до цих збройних сил, - збройні сили держав.

2) члени інших збройних формувань і добровольчих сил, зокрема організованих рухів опору, які належать до ЗК і діють на її території чи за її межами, навіть якщо ця територія окупована.

Варто зазначити, що це визначення не розрізняє добре організовані регулярні збройні сили що давно організовані, з одного боку, від менш добре організованих збройних сил раннього опору чи визвольних рухів, за винятком, з іншого боку, що ці ополченці чи добровольчі загони, особливо організовані рухи опору, відповідають таким умовам: а) ними керують особи, відповідальні за їхніх підлеглих; б) вони мають постійний розпізнавальний знак, який добре впізнається на відстані; в) вони відкрито носять зброю; d) вони ведуть справи відповідно до законів і звичаїв війни [7].

Визначення терміну «військовополонений» у Додатковому протоколі I ширше, ніж у Женевській конвенції III. Так, відповідно до ч. 1 ст. 44 Додаткового протоколу I «Військовополонений» означає будь-якого комбатанта під керівництвом супротивної сторони (як визначено в статті 43 Додаткового протоколу I).

Як зазначав у 1970-х рр. Ф. Калшовен зрозуміло, що сформульовано ст. 48 Додатковому протоколі I, гарантії «поваги та захисту цивільних осіб» можуть бути досягнуті, лише якщо комбатанти певним чином відрізняються від цивільних [8].

Як визначено в коментарях до звичаєвого міжнародного гуманітарного права, законодавство окремих країн передбачає, що відмінність від цивільного населення має бути не тільки видимою одразу, але й за допомогою технічних засобів [9].

Звичайно, це підвищує впевненість і шанс отримати статус військовополоненого. Стаття 3 ст. 43 Додаткового протоколу I передбачає, що з метою сприяння посиленому захисту цивільних осіб від наслідків військових дій комбатанти зобов'язані відрізнитися від цивільних під час нападів або військових операцій.

Женевська конвенція I і Женевська конвенція II передбачають, що поранені та хворі воюючих сторін під контролем противника вважаються військовополоненими, і до них застосовуються норми міжнародного гуманітарного права, які застосовуються до військовополонених. Женевська конвенція I ст.36 та ст. 39 Женевської конвенції II встановлює загальний зміст норми, яка також передбачає визнання особи військовополоненим, тобто у разі вимушеної посадки на територію або окуповану територію противника, поранені, хворі та екіпаж літака стали військовополоненими [10].

Отже, можна зробити висновок, що обсяг міжнародно-правового поняття «комбатанти» постійно розширюється, і тепер охоплює не тільки особовий склад збройних сил воюючих сторін, а й партизанів, а також осіб учасники національно-визвольних воєн. Учасники такої боротьби є законними комбатантами, якщо вони відповідають чотирьом умовам статті 2 та 4 Женевської конвенції III.

Проаналізуємо можливість отримання статусу військовополонених невійськовими особами. Некомбатантам, згідно з ч. А ст.4 ст. 4 Женевської конвенції III, це ті, хто слідує за збройними силами, але не є їх безпосередніми

членами. Судячи з умов Конвенції 1907 року, система військовополонених може бути застосована і до некомбатантів – «збройні сили воюючих сторін можуть складатися з комбатантів і некомбатантів. У разі захоплення ворогом, обидві сторони мають право бути військовополоненими». Однак такі терміни, як «некомбатанти» та «військовополонені» самі по собі не містяться в Женевській конвенції та Додатковому протоколі [11].

У словнику термінів з міжнародного права «некомбатанти» — це особи, які є членами збройних сил, але не беруть участі у бойових діях, хоча вони забезпечують їх (духовнослужителі, медичний персонал у збройних силах, а також військові журналісти, юристи, робочі групи або служби, які надають побутову підтримку військовим частинам тощо), а також усі цивільні особи, які не носять і не використовують зброю, фактично не беруть участі у збройному насильстві [12].

Особами, які супроводжують, але не фактично входять до складу збройних сил, вважаються екіпажі військових повітряних суден, військові журналісти, постачальники, особовий склад військових частин або цивільні особи, які перебувають на домашній службі, за умови, що вони отримали дозвіл на супроводження збройних сил та мають посвідчення встановленого зразка. Їх також можна вважати військовополоненими.

Інша категорія потенційних військовополонених включає екіпажі торговельних суден, включаючи капітанів, пілотів і старших помічників, а також екіпажі цивільних літаків сторін конфлікту, які не користуються більш сприятливим режимом згідно з будь-яким іншим положенням міжнародного гуманітарного права. Як зазначає В. граф Віттум, статус військовополонених інший, якщо екіпаж захопленого ворожого торговельного судна є громадянами противника, вони стають військовополоненими, незважаючи на те, що є цивільними[13].

Окремо слід підкреслити, що Женевська конвенція III прирівнює деяких інших осіб до військовополонених за ступенем захисту, але в той же час виключає:

- 1) особи, які є або були частиною збройних сил окупованої держави на розсуд окупованої держави;
- 2) особи, затримані відповідно до міжнародного гуманітарного права, дипломатичної та консульської практики та договорів.

1.2. Історичні аспекти формування правил поведження з військовополоненими

Війна та її наслідки невіддільні від історії людства. Війна, як справедливо зазначає Дж. Дрейпер, є однією з найдавніших форм колективної людської діяльності. Таким чином, історія війни розвивається з розвитком цивілізації. За оцінками вчених, за останні 56 століть відбулося близько 14 500 війн. Як слушно зазначає Х. Мен, «Війна, а не мир, є природним, первісним і давнім станом. Війна є таким же старим поняттям, як і самі люди, але мир є сучасним винаходом» [14].

Саме Г. Мен на прикладі системи військовополонених підняв питання про важливість вивчення початкової історії становлення законів війни і наполягав на тому, що саме в давнину становище цих людей почали розвиватися, а в деяких областях він відрізнявся та був відомий більшою гуманністю та регулярністю [15].

На думку деяких істориків, зокрема В. Левікіна, правова система військовополонених виникла занадто рано, щоб встановити хронологічні рамки. Тому необхідно вивчати не тільки історію становлення міжнародно-правових норм, що регулюють систему військовополонених, а й історію становлення цих норм у додержавний період [16].

Як відомо, додержавна і державна фази міжнародних відносин відрізняються. У період первісного родового ладу між племенами відбувалися збройні конфлікти з метою розширення територій, яких було недостатньо для забезпечення того чи іншого людського співтовариства необхідними харчовими ресурсами. Виникнення міжнародно-правових норм, особливо тих, що

регулюють відносини під час війни, почалося в античну, додержавну епоху [17].

Таким чином, регулювання відносин у воєнний час спочатку зародилося в міжплемінних і міжпідпорядкованих відносинах, а потім вироблені в цій сфері норми реалізувалися в сфері внутрішньогрупових, внутрішньоплемінних і навіть внутрішньодержавних відносин. Тому можна сказати, що так звана «єдина норма», яка регулювала відносини у воєнний час, була першою спробою врегулювання поведінки воюючих сторін, прототипом і попередником міжнародних і міжнародно-правових норм. Слід зазначити, що однією з характерних рис міжплемінних відносин є їх персоніфікацією.

Вони встановлюються і формалізуються як відносини між вождями, хоча насправді йдеться про відносини між племенами. Усі 17 сусідніх племен вважаються ворогами, і не можна очікувати, що до них ставляться гуманно. У цей період принцип фізичної сили був провідним у всіх міжплемінних відносинах. Видно, що в первісному суспільстві полонених сприймали як ворога.

Іноземці, які часто потрапляли в полон, були однією з типових соціальних груп, які виконували завдання масового виробництва в стародавніх суспільствах. У хетів, наприклад, полонені іноземці обробляли землю, копали, прокладали дороги. Хетська держава встановлювала загальнодержавні повинності на полонених, розміщувала при них пустирі, наділяла їх землею і худобою, суворим обліком, і таким чином вирішувала проблему відтворення робочої сили за рахунок внутрішніх ресурсів [18].

На думку С.В.Вішванатхи, поділ на комбатантів і некомбатантів зародився в Стародавній Індії, і почало формуватися поняття про особливу категорію людей – жертв війни. За звичаєм (традицією) індійського народу військовополонених залишали живими, а насильство над ними засуджувалося [19].

Наприклад, у давньоіндійських пам'ятниках - Кодексі Ману, поряд з постановами про способи ведення війни встановлювалися суворі обмеження

військового насильства: заборона отруйної зброї, вбивство беззбройного полоненого; переможець повинен мати стриманість у своїх вимогах до переможеного. Такі самі приписи містяться в багатьох інших релігійних, юридичних та політичних текстах Індії, таких як Дхарма-шастрі, Пурані, Упанишаді. Утім, в мусульманський період індуські доктрини МП повинні були враховувати ісламські світоглядні стереотипи. Так, ще за часів «Рамаїяні» і «Махабхарати» пропагувалась ідея протиправності саме вбивства військовополоненого [20].

Ці ж заповіді також можна знайти в багатьох інших релігійних, правових і політичних текстах в Індії. У мусульманський період вивчення індуського міжнародного права повинні дотримуватись стереотипів ісламського світогляду [21].

Якість і обсяг регулювання поведінки з ув'язненими в античний період відрізнялися від давнини. У той же час грецький і римський період також мають свої особливості. Стародавні греки не вважали війну нормальним станом відносин між народами. Історичні джерела свідчать, що в Стародавній Греції було заборонено вбивати супротивника, який зняв шолом, що показує, що він нібито здається [22].

Полонених під час війни обмінювали або викупували, а в крайніх випадках перетворювали на рабів. Як зазначають відомий фахівець міжнародного гуманітарного права Ж.Ж. Пікте, військовополонений був перетворений на рабів за звичаєм того часу. При цьому греки не знали про режим військовополонених. Переможець у війні стає не тільки господарем життя переможених, а й власністю переможених [23].

Цікаві правила поділу майна та полонених. За давньогрецьким звичаєм в'язнів негрецької крові можна було перетворити на рабів, а грецьких військовополонених звільнили («бо жоден грек не міг бути проданий у рабство») [24].

Особливістю римського суспільства було тяжке становище в'язнів, якими ставали всі полонені на території ворога. Прикладом може бути практика

використання полонених у гладіаторських боях, яка існувала в Стародавньому Римі. Римляни вірили, що війна — це воля богів, і вели війну без будь-яких правових обмежень. Політика ведення війни була «жорстокою і віроломною» і в Римі діяв принцип «закону мовчання між військами», що надавало Риму могутності.

Деякі вчені вважають, що «римське міжнародне право в основному створювалося як право війни». Здобичню переможця вважалися завойовані міста, їхні жителі та їхні володіння [25]. Переможених вбивали або продавали в рабство.

Згідно з історичними джерелами, Цезар, який мав репутацію дуже великодушного полководця (він уникав самовідданої бійні), дозволив знищити близько 40 000 осіб (чоловіків, жінок, старих і дітей) під час захоплення Аварика (Бурж), а захисники Укселлодуна, якщо повстали проти його влади (52 р. до н. е.), їм було відрубано руки [26].

Ж. Пікт підкреслює, що прагнення до гуманізації війни у стародавніх римлян фактично було відсутнє. У Стародавньому Римі, на його думку, існувала разюча різниця між юридичною доктриною (яка встановлювала вимогу поводитися з ворогами гуманно) і військовою практикою [27].

Римляни поділили весь зовнішній світ на римлян і варварів. Народи ворожих варварських країн були оголошені поза законом. Тому переможеному залишається тільки сподіватися на доброзичливість переможця. Тому політика ведення війни є нелюдською та жорстокою. Переможених вбивали або продавали в рабство [28].

З цього можна зробити наступні висновки: По-перше, в давнину були встановлені правові норми, визначені релігійними та моральними припущеннями, і ці норми визначали деякі питання поведінки під час війни. Норми поводження з полоненими виникали і розвивалися в окремих регіонах і залежали від соціально-економічних, культурних і релігійних традицій [29].

По-друге, спостерігається тенденція до обмеження впливу правил ведення війни на полонених окремою групою осіб (за національною чи соціальною

ознакою). По-третє, законодавчі положення, що регулюють поводження з військовополоненими, і закони війни протягом цього періоду мали тенденцію перетворюватися на форму закону (у формі закону) у формальних державних установах, але часто в нормативного характеру [30].

У порівнянні з давніми часами полонений лад за феодального ладу відрізнявся тим, що система перетворення полонених на рабів поступово замінювалася системою викупу полонених, які ставали важливою матеріальною цінністю. Тому лицар, захоплений у бою, повинен заплатити обумовлений викуп або повернутися до в'язниці в певний день, інакше він буде оголошений безчесним і зрадливим [31].

Величезні викупи платилися у разі захоплення людей королівської крові. Стосовно лицарів і гротсмейстерів діють норми кодексу честі. Полонені шляхтичі, як люди шляхетського і християнського походження, отримали право на життя і могли бути викуплені з неволі [32].

Інститут викупу відомий і в Київській Русі. Так, у договорах князів Олега та Ігоря з Візантією 911 і 944 рр. обумовлювався як викуп військовополонених руськими і греками, так і особисті властивості військовополонених враховувалися при викупі. Тож молодий боєць отримує 10 злотих, старий – 5. Також у 1169 році суздальці, захоплені після невдалої спроби захопити Новгород, оцінювалися в 10 чол. 1 срібна гривня [33].

Підсумовуючи дослідження становлення військовополонених на етапі феодального розвитку, можемо зазначити, що цей період став переломним у ставленні до військовополонених і характері військовополонених. По-перше, гуманітарні правила для полонених були розроблені через неписані угоди між воюючими сторонами, які призвели до морального та релігійного кодексу професійних солдатів — лицарських правил війни.

По-друге, стародавня рабовласницька система поступово замінюється системою викупу та встановлення обміну. По-третє, ідеї християнської моралі та лицарства вплинули на формування першої міжнародної угоди про встановлення системи захисту військовополонених. Середньовічний період слід

розглядати як перехідний період від морально-етичних правил до правових норм.

Наступним етапом в історії становлення правил поведження з полоненими стало встановлення в національному законодавстві (військових статутах, конституційному та кримінальному законодавстві) правил, що стосуються ведення військових дій і поведження з окремими категоріями осіб. 4 травня 1792 року Законодавчі збори Франції прийняли «Спеціальний декрет про в'язнів», перший французький національний акт, який чітко задокументував принципи гуманності, згідно з яким, вперше в історії Франції, був прийнятий національний закон про в'язнів війни та було встановлено опіку над ними. 25 травня 1793 року Національний конвент прийняв декрет про введення в дію правил обміну військовополоненими. Вони передбачали обмін без викупу за індивідуальним принципом, додаткове звільнення військовополонених під обіцянку не брати участі у бойових діях, виплату військовополоненим «утримання», еквівалентну грошам, які отримували французькі солдати тощо (пункти 1, 2, 10, 18) [34].

Підсумовуючи, варто зазначити, що гуманне поведження з військовополоненими та їх захист розвивалися протягом історії людства. Незважаючи на принципові відмінності в політичній ідеології, моралі, культурі та соціально-економічних особливостях різних цивілізацій, їхнє ставлення до ув'язнених в один і той же історичний період дуже схоже, що дозволяє розглядати сучасне міжнародне право, як кодифіковану гуманітарну традицію.

1.3. Відповідальність за порушення міжнародно-правових норм щодо поведження з військовополоненими

Виникнення системи індивідуальної кримінальної відповідальності за порушення норм кримінального права та її імплементація в міжнародні інститути кримінального правосуддя пов'язані з потребами розвитку самого міжнародного кримінального права. По-перше, можемо зазначити про «право воєнних злочинів». Саме встановлення міжнародної кримінальної

відповідальності осіб за порушення законів і звичаїв війни стало причиною виникнення міжнародного кримінального права. Одним із загальних порушень законів і звичаїв війни було і залишається порушення правил поведінки з військовополоненими [35].

Режим кримінальної відповідальності за порушення законів і звичаїв війни пройшов тривалий процес розвитку, особливо це стосується індивідуальної кримінальної відповідальності [36].

Принцип, що воюючі сторони несуть відповідальність за свою фізичну поведінку, визначено в статті ст. 3 Гаазької конвенції IV («Кожна воююча сторона... відповідає за всі дії, вчинені особами, які належать до її війська») та в 12 Женевської конвенції III і ст. 91 Додаткового протоколу I. Принцип відповідальності держав за порушення норм міжнародного гуманітарного права також виражений у загальній формі в п.4. Стаття 25 Статуту Міжнародного кримінального суду.

Специфіка військових злочинів, особливо щодо військовополонених та інших міжнародних злочинів, полягає в тому, що вони вчиняються як державами, так і окремими особами. Ролі та позиції окремих осіб і країн у здійсненні міжнародних злочинів мають певні характеристики [37].

Твердження І. О. Колотухи про те, що за порушення норм міжнародного гуманітарного права може тягнути кримінальну відповідальність лише фізична особа, з цим твердженням можна повністю погодитись. Інші суб'єкти-держави, деякі вчені виділяють міжнародну організацію, що можуть нести лише міжнародно-правову відповідальність [38].

Відповідно до ст. 3 Гаазької конвенції IV, ст. 131 Женевської конвенції III ст. 91 Додаткового протоколу I визначають, що особа, яка порушила правопорушення, зобов'язана відшкодувати завдану шкоду, реалізуючи тим самим матеріальну відповідальність. Стаття 91 Додаткового протоколу I вказуючи, що «сторона конфлікту несе відповідальність за всі дії особового складу своїх збройних сил». Інші ситуації, такі, що участь осіб, які не належать до збройних сил воюючих сторін, не регулюються.

Кримінальне переслідування осіб здійснюється на основі загального принципу кримінальної юрисдикції, який визначається виключно характером поведінки як міжнародного злочину, включаючи поведінку, пов'язану з порушенням норм, що регулюють захист військовополонених. Навіть під час Конференції 1949 року із захисту жертв війни представники багатьох країн неодноразово згадували про необхідність дотримання універсальних принципів і підкреслювали їх важливість [39].

Запровадження принципу універсальної юрисдикції при переслідуванні за порушення міжнародного гуманітарного права відповідає меті держав подолати безкарність за міжнародні злочини. Відома формула «передати або подати до суду» (*aut dedere aut prosequi*) втілена в подібно сформульованому ст. ст. 49 Женевської конвенції I, ст. 50 Женевської конвенції II, ст. 129 Женевської конвенції III та 146 Женевської конвенції IV у дещо зміненій формі *prosequi secundo dedere* [40].

Проте багато суперечок викликали питання про те, чи вимагає принцип універсальності перебування підозрюваних на національній території. Тлумачення тексту Женевської конвенції III не дозволяє зробити однозначних висновків про правомірність притягнення до відповідальності за серйозні порушення за відсутності підсудного [41].

Серйозні правопорушення мають бути негайно припинені, як це передбачено Женевської конвенції III та Додаткового протоколу I. Однак самі ці акти не передбачають конкретних санкцій і судів для розгляду справ тих, хто вчинив такі порушення. Водночас вони чітко передбачають, що держава зобов'язана вжити необхідних законодавчих заходів для притягнення до відповідальності тих, хто вчиняє такі дії. Держави також повинні обшукувати людей, звинувачених у серйозних порушеннях, і направляти їх до власних судів або інших держав для кримінального переслідування. Мирний договір 1947 року з Італією, Румунією, Болгарією, Угорщиною та Фінляндією передбачає екстрадицію власних громадян за військові злочини [42].

Стаття 1 встановлює обов'язок держави надавати взаємну допомогу в кримінальному провадженні, зазначається в ст. 88 Додаткового протоколу I. Так, сторони, наскільки це можливо, допомагають одна одній у кримінальному переслідуванні (пункт 1), без шкоди для прав та обов'язків, викладених у статтях 3 та 1 Женевської конвенції та ст. 85 «Припиніть порушення цього Протоколу».

Як зазначає В.П. Базов, в основному саме кримінально-правові заходи дозволяють ефективно припинити порушення міжнародного гуманітарного права, і це заслуговує на схвалення. Кримінальне переслідування порушень міжнародного гуманітарного права, особливо злочинів проти військовополонених на основі принципу універсальності, перевірено в судах багатьох країн, але не без труднощів. Слід зазначити, що така ситуація спричинена низкою правових перешкод, включаючи, звичайно, неналежну або неповну імплементацію складу злочину в національне законодавство, вплив міжнародних та національних імунітетів, слабкий міжнародний нагляд за вчиненням злочинів.

До цього переліку варто додати ще одну перешкоду порядку – організованість, а саме брак професіоналів, складність збору доказів, необізнаність міжнародного права, недостатня мовна підготовка. Усе це ускладнює процес криміналізації осіб, які вчинили порушення міжнародного гуманітарного права за принципом універсальної юрисдикції. Стаття 129 Женевської конвенції III встановлює обов'язок розшуку осіб, обвинувачених або наказаних у вчиненні тяжких злочинів, згаданих у п. 5, ст. 85 Додаткового протоколу I воєнними злочинами [43].

Після Першої світової війни спроби застосувати закон для покарання військових злочинців провалилися. Бо, як показала подальша історія, напередодні Другої світової війни глибоко вкорінилося переконання, що переможці не можуть ефективно покарати переможених, а самі переможці залишаються на волі. Але в майбутньому Нюрнберзький, Токійський та інші ad hoc трибунали, а також Міжнародний кримінальний суд продемонстрували

дійсність принципу невідворотності відповідальності за порушення норм міжнародного гуманітарного права щодо поводження з військовополоненими та їх захисту [44].

Після створення Радою Безпеки ООН кримінальних трибуналів для колишньої Югославії та Руанди було проведено спостереження за судовою діяльністю в кожній країні. У 1994 р. боснійський серб Р. Сарич, який шукав притулку в Данії, був засуджений до 8 років ув'язнення за вбивства та катування в'язнів боснійських концтаборів. Водночас суд кваліфікував його дії як грубе порушення ст. 129 та 130 Женевської конвенції III в поєднанні зі ст. Розділ 8 (5) Кримінального кодексу Данії. Німецькі суди також розглядали подібні справи: у справах «Прокурор проти Соколовича» та «Прокурор проти Георгіка» (Дюссельдорфський суд), підсудний був винним у расовому знищенні та військових злочинах, однак пізніше Верховний суд Німеччини зняв усі звинувачення проти Соколовича [45].

У 1997 р. у Швейцарії відбувся суд у справі Г. Габрежа, звинуваченого в серйозних порушеннях міжнародного гуманітарного права в концтаборі в Боснії і Герцеговині. Військовий трибунал Лозанни виправдав обвинувачених через відсутність доказів перебування Габріеля в таборі [46].

Оскільки основна відповідальність за покарання за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права лежить на державі, держава не завжди ефективно реагує на це завдання. Судді Міжнародного суду Організації Об'єднаних Націй слушно зазначили, що не існує усталеної практики для держав щодо здійснення універсальної юрисдикції відповідно до Женевської конвенції 1949 року [47].

Міжнародний кримінальний суд має юрисдикцію щодо «найсерйозніших злочинів, що викликають занепокоєння всього міжнародного співтовариства», щоб запобігти військовим злочинам, суд має важливе значення для розгляду справи щодо притягнення осіб до міжнародної кримінальної відповідальності [48].

Міжнародний кримінальний суд є універсальним механізмом судового переслідування осіб, які вчинили злочини, що викликають стурбованість усього міжнародного співтовариства (ст. 5 Статуту). Розробка положення Римського статуту (ст. 8) про серйозні порушення та уніфікація норм міжнародного гуманітарного права усіх складових воєнних злочинів свідчить про те, що Міжнародний кримінальний суд є не лише кроком у розвитку міжнародного кримінального правосуддя, а й розвиток міжнародного гуманітарного права [49].

Кожна країна зобов'язана здійснювати кримінальну юрисдикцію над тими, хто вчинив міжнародні злочини. Таким чином, національні інститути кримінального правосуддя та Міжнародний кримінальний суд доповнюють один одного та відіграють додаткову роль щодо судової влади. Створення Міжнародного кримінального суду значною мірою сприяло встановленню гарантій поваги до відправлення міжнародного правосуддя та забезпеченню його дотримання. Це важливий крок у спільній роботі щодо сприяння суворішому дотриманню міжнародного гуманітарного права та забезпечення того, щоб військові злочини не залишалися безкарними [50].

Міжнародний кримінальний суд може слугувати каталізатором і стимулом для національних судів виконувати свої обов'язки щодо переслідування тих, хто вчинив воєнні злочини. Тому важливо, щоб Україна приєдналася до статуту Міжнародного кримінального суду. Статут Міжнародного кримінального суду, безсумнівно, є великим досягненням у імплементації міжнародного гуманітарного права і має сприяти забезпеченню дотримання положень щодо захисту військовополонених. Регламент житлового комплексу та Додаткового протоколу I відображено в ст. 8 «Воєнні злочини» Римського статуту. У цій статті детально визначаються склади злочину, пов'язані з діями осіб або майна, які захищені положеннями Женевської конвенції III [51].

Тому можемо відзначити за необхідне проаналізувати розуміння та значення таких термінів, як «воєнні злочини» та «серйозні порушення» стосовно військовополонених. Цьому питанню присвячена юридична

література. А. Н. Трайнін класифікує військові злочини на чотири основні категорії, однією з яких є злочини проти військовополонених, поранених і хворих солдат. Німецькі вчені також досліджували злочини проти військовополонених під час Другої світової війни та характеризували їх як злочини Вермахту [52].

Досліджено термін «воєнні злочини», а українські дослідники, зокрема І. О. Колотуха, під військовими злочинами розуміють міжнародні злочини, вчинені комбатантами під час воєнних конфліктів, у тому числі широкомасштабні та серйозні порушення норм міжнародного гуманітарного права та порушення захищених осіб та їх прав [53].

В. М. Репецький та В. М. Лисик трактують своє розуміння терміну, зокрема, воєнними злочинами вважаються вчинення комбатантами та прирівняними до них або пов'язаними з ними цивільними особами під час війни умисно або через грубу необережність міжнародний злочин. Війна, включаючи масштабні та серйозні порушення норм міжнародного гуманітарного права та порушення захищених осіб, їхніх прав або найважливіших принципів міжнародного гуманітарного права [54].

Порушення законів і звичаїв війни в міжнародному праві, положення ст. 6 Статуту Нюрнберзького трибуналу (Токійський трибунал подібний до Статуту Нюрнберзького трибуналу, з тією лише різницею, що стаття 5 Статуту Токійського трибуналу визначає воєнні злочини як порушення законів і звичаїв війни без їх прямого переліку, як у статті 5 Статуту Нюрнберзького трибуналу) та статті 5 і 8 Статуту Міжнародного кримінального суду характеризуються як «воєнні злочини», які є міжнародними злочинами і класифікуються як «найсерйозніші злочини, що викликають занепокоєння міжнародної спільноти в цілому» (стаття 5(1) Римський статут Міжнародного кримінального суду). Женевська конвенція III використовує лише термін «серйозні порушення» (ст. 129-130) і не посилається на термін «воєнні злочини» [55].

Женевська конвенція III та Додатковий протокол I не містять положень щодо виключення строків давності для воєнних злочинів. Однак відповідно до

Конвенції про воєнні злочини та злочини проти людяності 1968 року держави повинні привести свої внутрішні закони у відповідність із нею, щоб гарантувати, що такі злочини не підпадають під дію строку давності [56].

Порівняно з положеннями Женевської конвенції III та Додаткового протоколу I та Статут Міжнародного кримінального суду розширює перелік порушень міжнародного гуманітарного права. Зокрема, обговорюється пункт «б» п. 2 в статті 8 Статуту Міжнародного кримінального суду під назвою «Інші серйозні порушення права та практики, що застосовуються під час міжнародних збройних конфліктів у встановлених рамках Міжнародного кримінального суду». До них належать такі дії, як підступне вбивство або поранення осіб, які належать до ворожої країни чи армії; заява про те, що милосердя не буде; вербування чи вербування дітей віком до 15 років до збройних сил країни або їх використання для активних дій.

Важливо є те, що багато країн, які прийняли законопроекти про імплементацію Статуту МКС, встановили кримінальну відповідальність за міжнародні злочини в межах юрисдикції МКС, у тому числі військові злочини проти військовополонених. До цих країн належать Великобританія, Австралія, Канада, Нова Зеландія, Німеччина, Нідерланди, Грузія та Іспанія.

Держави, які імплементують Статут Міжнародного кримінального суду та передбачають кримінальну відповідальність за міжнародні злочини, використовують два основні методи кримінальної відповідальності за порушення міжнародного права. Перший підхід можна назвати дзеркальним – національне законодавство встановлює або загальну норму, яка охоплює злочини, зазначені в Статуті МКС, або дослівний перелік злочинів.

Другий підхід полягає в тому, що впровадження базується на всебічному аналізі існуючого законодавства щодо переслідування злочинів відповідно до Статуту Міжнародного кримінального суду та сучасного міжнародного права та включає положення Статуту Міжнародного кримінального суду.

Заслугове на увагу дискусія щодо того, чи можуть злочини проти людяності бути спрямовані проти комбатантів чи активних учасників груп

опору, а також проти осіб, які припинили участь у бойових діях, а саме проти військовополонених. Спочатку деякі частини судової практики можуть давати підстави вважати, що особи, які припиняють участь у бойових діях, можуть бути жертвами злочинів проти людяності.

Проте в пізніших документах спостерігався інший підхід. У справі Блашкіча Апеляційна палата постановила, що безпосередні обставини особи під час нападу не можуть бути визначальним фактором для визначення її особистості. Таким чином, якщо особа є учасником групи збройного опору, «той факт, що вона не була озброєна або не брала участі у військових діях на момент вчинення злочину, не надає їй цивільного статусу» [57].

Проект кодексу злочинів проти миру та безпеки людства, підготовлений Комісією міжнародного права ООН у 1996 році, зобов'язує держави переслідувати військові злочини, включаючи всі порушення міжнародного права, незалежно від характеру конфлікту, виходячи з принципу універсальності [58].

У доповіді Асоціації міжнародного права за 2000 рік щодо здійснення універсальної юрисдикції щодо грубих порушень прав людини зазначено, що універсальна юрисдикція держав має поширюватися на порушення, визнані в неміжнародних конфліктах, оскільки вони вважаються воєнними злочинами [59].

Можна зазначити, що такий же аргумент має стосуватися і порушень під час збройних конфліктів міжнародного характеру. Хоча законодавці вимагали, щоб держави зобов'язувалися включити універсальний принцип переслідування «серйозних порушень міжнародного гуманітарного права» в національне законодавство, наразі не всі держави виконали це зобов'язання [284, с. 24].

Вважаємо доцільним виділити ще один орган, який відіграє важливу роль у кримінальному переслідуванні – Міжнародну комісію з встановлення фактів. Порядок і особливості його діяльності регулюються ст. 90 Додаткового

протоколу I. Комітет має повноваження розслідувати будь-які факти серйозних порушень Женевських конвенцій та Додаткового протоколу I.

Комісія може виконувати свої функції лише на факультативній основі, тобто створення та діяльність Комісії має відбуватися за згодою залучених сторін, а її рішення поширюються лише на країни, які визнають її повноваження. Проте комісія не врахувала жодних обставин. Стаття 90 Додаткового протоколу I набрала чинності в липні 1992 року. Сьогодні комітет частково замінено спеціальним механізмом, що складається з Ради Безпеки ООН і Генеральної Асамблеї ООН.

РОЗДІЛ 2.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ ТА ПОВОДЖЕННЯ З ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИМИ

2.1. Міжнародно-правові стандарти регулювання статусу та поведження з військовополоненими в міжнародному праві

Міжнародні стандарти правами людини та їх виконання є показниками правової культури суспільства. Суперечності, що виникають всередині держави та між державами, іноді призводять до національних або міжнародних збройних конфліктів і, як наслідок, до порушень міжнародних стандартів прав людини, у тому числі норм міжнародного гуманітарного права та правил поведження з військовополоненими.

Вперше термін «міжнародний стандарт прав людини» з'явився в Мінімальних стандартних правилах поведження з ув'язненими (прийняті на першому Конгресі ООН щодо запобігання злочинності та поведженню з правопорушниками 30 серпня 1955 р.) [5]. Міжнародні стандарти прав людини виражені у вигляді декларацій та міжнародних договорів, у тому числі пактів та конвенцій, резолюцій міжнародних організацій, керівних принципів.

Під міжнародними стандартами прав людини розуміються міжнародно-правові норми, що закріплюють та розвивають принципи прав людини. Міжнародні стандарти прав людини встановлюють зобов'язання для країн — учасників правовідносин, перелік основних прав і свобод, визначають їхній основний зміст, а також називають умови та формують механізм користування правами і свободами. Прийняті державами зобов'язання передбачають їхню відповідальність за невиконання цих зобов'язань. Встановлення зобов'язань та подальше накладення відповідальності формують міжнародні механізми захисту прав людини.

Застосування міжнародних стандартів щодо військовополонених формує систему міжнародного гуманітарного права (МГП). Міжнародне гуманітарне право означає встановлені договорами або звичаєм міжнародні норми, що

обмежують право конфліктуючих сторін використовувати методи або засоби ведення війни на свій вибір або захищають держави, які не є сторонами в конфлікті, осіб або об'єкти, які торкнулися або можуть бути порушені конфліктом [3]. Реалізація норм МГП під час військових конфліктів дає уявлення про розвиток правового статусу як військовополоненого, а й інших суб'єктів, зокрема і засуджених.

Військовополонені перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права. При цьому механізм захисту у системі міжнародних стандартів поводження з ув'язненими та у системі МГП відмінний.

Однією з вимог міжнародних норм щодо утримання військовополонених є їх роздільний зміст із засудженими. Стаття 56 Женевської конвенції 1929 року «Про поводження з ув'язненими» говорить: «Військовополонені у жодному разі що неспроможні відбуття дисциплінарних покарань поміщатися до приміщення пенітенціарні. Місця, в яких військовополонені відбувають дисциплінарні кари, мають відповідати вимогам гігієни. Покарані полонені повинні бути у чистоті. Щодня ці полонені повинні мати можливість займатися гімнастикою та гуляти на повітрі не менше двох годин» [10]. У виправні установи не поміщаються також злочинці з числа військовополонених, які на момент відбуття покарання залишаються в юрисдикції міжнародного публічного права. На військовополонених, що порушили закон, поширюється юрисдикція військового трибуналу.

Водночас у правовому статусі військовополоненого та засудженого існують певні подібності, що виходять із вимог міжнародних стандартів поводження з засудженими та утримання військовополонених. Зокрема, це такі стандарти, як забезпечення нормою харчування, а також дотримання прав на гуманне ставлення, листування, посилки, медичне обслуговування, збереження цивільної правоздатності, реабілітацію та ін.

Розглянемо міжнародні стандарти щодо військовополонених щодо збройних конфліктів.

Наявність національного та (або) міжнародного нормативного акта, дає характеристику правового статусу військовополоненого та регламентує зміст військовополонених. Спільні положення про військовополонених до 1914 року мали тимчасовий характер. Положення про військовополонених 1914 мало юрисдикцію на перспективу і ґрунтувалося на Конвенції 1907 «Про закони і звичаї сухопутної війни» (Гаага, 18 жовтня 1907) [7, с. 19]. Протиріч у національному та міжнародному актах не було: навпаки, Положення 1914 року збільшило обсяг правомочностей військовополонених і докладно регламентувало деякі процедури (постачання, проведення в безпечні місця, трудову зайнятість).

Таким чином, у Конвенції 1907 року і в національних актах було задекларовано систему рівного постачання і для армії, і для військовополонених, але насправді ці норми не виконувались. Перейдемо до ефективності реалізації норм поведіння з військовополоненими. Розуміння ефективності передбачає рівень реалізації норм. Норми поділяються на два види: універсальні міжнародні договори (Статут ООН, Загальна декларація прав людини, Міжнародні пакти 1966 року) та регіональні та спеціальні міжнародні договори [60].

Норми, що захищають військовополонених, мають особливий характер. Вперше вони були детально розроблені у Женевській конвенції 1929 року. Ці норми було уточнено, виходячи з уроків Другої світової війни, у Третій Женевській конвенції 1949 року, а потім – у Додатковому протоколі I від 1977 року.

Статус військовополоненого застосовується лише у ситуації міжнародного збройного конфлікту. Військовополоненими зазвичай є військовослужбовці однієї зі сторін конфлікту, що потрапили до рук сторони противника. Третя Женевська конвенція виділяє також інші категорії осіб, які мають право на статус військовополонених, або з якими можуть поводитися як із військовополоненими.

Військовополонених не можна притягати до відповідальності за безпосередню участь у боях. Утримання їх під вартою не є формою покарання: мета цього – лише запобігання подальшій участі у збройному конфлікті. Їх слід звільнити і репатріювати відразу після закінчення військових дій. Держава, що утримує, може переслідувати їх у судовому порядку за передбачувані військові злочини, але не за насильницькі дії, що мають законний характер згідно з МГП.

Військовополонені за всіх обставин мають користуватися гуманним зверненням. Військовополонені повинні користуватися захистом від будь-яких актів насильства, а також від залякування, образ та цікавості натовпу. МГП визначає і мінімальні стандарти тримання під вартою, які стосуються таких аспектів, як житло, харчування, одяг, гігієна та медична допомога.

Четверта Женевська конвенція 1949 передбачає також широкі заходи захисту інтернованих цивільних осіб під час міжнародних збройних конфліктів. З міркувань безпеки сторона конфлікту може призначити спеціальний район для проживання цивільного населення або провести його інтернування. Отже, інтернування є мірою безпеки і не може використовуватися як покарання. Це означає, що кожна інтернована людина має бути звільнена, як тільки причини, що викликали необхідність її інтернування, перестануть діяти.

Норми МГП, що регулюють звернення та умови утримання інтернованих цивільних осіб, повністю аналогічні нормам МГП, які застосовуються до військовополонених.

Щодо збройних конфліктів неміжнародного характеру, то стаття 3, загальна для Женевських конвенцій 1949 року, а також Додатковий протокол II передбачають, що з особами, позбавленими волі з причин, пов'язаних із конфліктом, слід звертатися гуманно за всіх обставин. Зокрема, ці особи користуються захистом від вбивства, тортур, а також жорстокого, образливого чи принижувального поводження. Особи, затримані за участь у військових діях, не мають імунітету від кримінального переслідування за такі дії за застосовним національним законодавством.

Механізм поводження з військовополоненими є видом спеціальних міжнародних договорів. Але норми поводження з військовополоненими відрізняються від інших спеціальних видів міжнародних норм своєю незавершеністю, хоча саме поняття завершеності щодо, особливо щодо міжнародних норм. Міжнародні стандарти припускають не так реалізацію правовідносин на момент їх прийняття та ратифікації, скільки надання їм універсальності через багаторазове застосування без спотворення їх сутності. На початку свого функціонування кожен новий стандарт є правовим ідеалом, якого держави прагнуть і якого досягають у процесі правозастосування; потім формується новий стандарт. Таким чином, міжнародні стандарти прав людини щодо поводження з військовополоненими та ув'язненими мають схожості та відмінності. Найбільш ефективними сьогодні є стандарти поводження з ув'язненими, оскільки вони реалізуються за наявності наддержавного механізму регулювання поводження з ув'язненими та можливості використання важелів міжнародної юстиції. Міжнародна юстиція має юридичну силу для органів, які здійснюють правомочність у місцях утримання ув'язнених. За органами, які здійснюють правозастосування до суджених, ведеться контроль ЄСПЛ. Засуджені мають національний правовий статус, тобто утримуються за законами держави, військовополонені – міжнародний статус, тобто утримуються на основі норм міжнародного гуманітарного права. Щодо засуджених застосовуються міжнародні норми та ведеться міжнародний контроль. Щодо військовополонених застосовуються національні норми, що ґрунтуються на нормах міжнародного гуманітарного права. Щодо органів, які містять військовополонених, контроль ведеться і національними органами.

У практиці та доктрині міжнародного права досить усталеним є поділ джерел міжнародного права на дві групи - первинні та вторинні. У міжнародно-правовій доктрині існують певні застереження щодо визнання таких джерел інтелектуальної власності. Допоміжні матеріали зазвичай включають рішення міжнародних організацій, рішення судових органів, доктрини міжнародного права. Поділяючи таку точку зору, проаналізуємо джерела міжнародного права,

щоб повніше зрозуміти їх різну правову природу, юридичну дію та вплив на регулювання міжнародних правовідносин [61].

Важливу роль у регулюванні питань захисту військовополонених відіграють агентства ООН. Спостерігається тенденція до активізації участі Генеральної Асамблеї ООН та Ради Безпеки ООН у прийнятті документів міжнародного гуманітарного права щодо захисту військовополонених. У доктрині міжнародного права було виділено право Нью-Йорка, тобто набір резолюцій, прийнятих Генеральною Асамблеєю ООН у 1960-1970-х роках, зміст яких і дотримання прав людини під час війни були одними з напрямів міжнародного гуманітарного права. Тому за час свого існування Генеральна Асамблея ООН приймала резолюції, які або сприяють прийняттю нових норм захисту військовополонених, або впроваджують існуючі норми, або розглядають заходи щодо мирного вирішення проблеми військовополонених.

Резолюції Генеральної Асамблеї ООН визнають необхідність застосування основних гуманітарних принципів до всіх видів порушень прав людини. Також у 2005 році Генеральна Асамблея ООН прийняла основні принципи та керівні положення щодо права на правовий захист і відшкодування для жертв серйозних порушень міжнародних норм у сфері прав людини та серйозних порушень міжнародного гуманітарного права.

Сьогодні постає питання застосування МГП у практиці регіональних судів з прав людини. Поняття злочину в загальному кримінальному праві ґрунтується на визнанні необхідності кримінально-правового захисту основних людських цінностей незалежно від того, чи відображено склад відповідного злочину в законодавстві країни, на території якої вчинено злочин.

Безсумнівно, існують суттєві відмінності між міжнародним гуманітарним правом та міжнародним правом прав людини щодо реальної можливості особи захистити свої права. Щодо останнього, то міжнародні судові органи та процедури (Європейський суд з прав людини, Міжамериканська комісія та Міжамериканський суд з прав людини) створені та функціонують протягом тривалого часу, але захист прав потерпілих порушення прав людини

недостатньо розглянуто в міжнародному гуманітарному праві. За даними Міжамериканського суду, «деякі справи можуть стосуватися лише міжнародного гуманітарного права, а інші стосуються прав людини, але також є справи, що стосуються обох галузей міжнародного права» [62].

Відповідно, Міжамериканська комісія розглянула справу «Хуан Карлос Абелла проти Аргентини» (відому як «справа Ла Табрада»), яка стосується діяльності 40 цивільних осіб, які взяли в руки зброю та використовували її для боротьби з урядом, можливо, прирівнявши до учасників бойових дій. В результаті інцидентів за їх участю загинули 39 осіб. Враховуючи ретельне планування та координацію військової операції Ла Табура, комітет не вважав її внутрішнім заворушенням. У зв'язку з цим вона застосувала ст.3 спільну для Женевських конвенцій

Комітет вважає, що положення Американської конвенції про захист прав людини ґрунтуються на принципі захисту всіх, відповідно до якого її норми мають тлумачитися та застосовуватися у спосіб, який забезпечує найповніший і найповніший захист особи. Відповідно до цього принципу, якщо різні норми, що захищають права людини, можуть бути застосовані в ситуації та повинні застосовуватися ті норми, які забезпечують найбільший захист або найбільшу свободу. Це п. в ст. 29 Американської конвенції, що передбачає можливість застосування Женевської конвенції, зокрема Женевську конвенцію III. Тому не лише з точки зору МППЛ, а й з точки зору Женевської конвенції III були висловлені зауваження щодо поведінки з цивільними особами, які взяли до рук зброю [41].

Збільшення кількості міжнародних судових органів, які займаються питаннями міжнародного гуманітарного права, безсумнівно, збагатило практику застосування його норм. Проте не можна виключити негативний момент, який проявляється в неоднаковому тлумаченні норм міжнародного гуманітарного права різними міжнародними судами та трибуналами. Тому, як зазначав М. Гнатовський, лише їхнє примирення та конструктивна праця

можуть гарантувати подальший розвиток і повне застосування норм щодо захисту військовополонених[62].

У міжнародній практиці Організація Об'єднаних Націй бере участь у розслідуванні справ, пов'язаних із перевіркою фактів виконання норм міжнародного гуманітарного права воюючими сторонами. Тому під час ірано-іракської війни уряд Іраку звинуватив Іран у порушенні Женевської конвенції III і звернувся до Генерального секретаря ООН з проханням надіслати до Ірану місію для встановлення фактів. Три посланника, обраних на основі повноважень, особистих якостей і неупередженості, відвідали іранські табори для військовополонених і опитали іракських солдатів за згодою Ірану. Після завершення мандата ООН Генеральний секретар ООН попросив МКЧХ продовжувати забезпечувати застосування гуманітарного права під час конфлікту [63].

Рада Безпеки ООН також відіграє важливу роль у захисті військовополонених. Під час арабо-ізраїльського конфлікту на Близькому Сході Рада Безпеки ООН прийняла резолюцію 237 (1967), яка закликала відповідні уряди добровільно дотримуватися принципів гуманності щодо поводження з військовополоненими під час війни. Резолюція 1483 щодо іраксько-кувейтських відносин, ухвалена Радою Безпеки ООН, закликала всі залучені сторони «повністю виконувати свої зобов'язання згідно з міжнародним правом, зокрема Третьої Женевської конвенції 1949 року». Рада Безпеки ООН взяла на себе більшу відповідальність за МГП з точки зору підтримання миру. Він закликає держави і навіть недержавні суб'єкти дотримуватися принципів і норм поводження з військовополоненими під час і після війни в різних надзвичайних ситуаціях [64].

Допомогти у вирішенні цього питання можуть і регіональні організації. Рекомендації ЄС щодо сприяння дотриманню міжнародного гуманітарного права добре відомі. У кодексі поведінки, який розглядає військово-політичні аспекти безпеки, йдеться про потребу членів національних збройних сил дотримуватись норм МГП та поширювати знання про МГП серед

військовослужбовців і цивільних осіб, яка була частиною Декларації Будапештської зустрічі на вищому рівні 1994 р., прийнятої в рамках ОБСЄ. Кодекс залишається актуальним і сьогодні, оскільки в грудні 2011 року за участі ОБСЄ у Вільнюській зустрічі міністрів закордонних справ було прийнято рішення 7/11, яке підтверджує намір держав підвищити ефективність імплементації кодексу шляхом проведення щорічних зустрічей Обговорити кодекс поведінки для виконання міжнародних зобов'язань [38].

Враховуючи зв'язок зі зміною сутності і характер збройних конфліктів, необхідно застосовувати міжнародне гуманітарне право до нестандартних ситуацій. Одним із прикладів є атака «Аль-Каїди» на США, яка викликає питання щодо типу військового втручання та статусу причетних осіб. Похідним є питання застосування норм МГП щодо визначення статусу осіб, причетних до міжнародних терористичних організацій, що призвело до переосмислення традиційних доктрин [65].

Другим прикладом є військова операція в Афганістані, яка проводиться як операція «Непохитна свобода», так і Міжнародними силами сприяння безпеці з мандатом ООН під командуванням НАТО. У зв'язку з цим ідентифікація полонених під час таких операцій була проблематичною. Ні звичаєве МП, ні договірне не дають чіткої відповіді на це питання. Ось чому доктрина є важливим орієнтиром і допоміжним джерелом для системи військовополонених [66].

Допоміжні ресурси міжнародного гуманітарного права є найбільш практичними та ефективними міжнародно-правовими інструментами для адекватного реагування на нові виклики та загрози, пов'язані зі зміною характеру сучасних збройних конфліктів, а також імплементації міжнародного права для регулювання режиму військовополонених в умовах сучасного збройного конфлікту.

Підсумовуючи, слід зазначити, що значимість МГП та необхідність еволюції системи контролю у гуманізації військових конфліктів безперечні. Однак міжнародне гуманітарне право у ряді випадків при захисті прав

військовополонених виявляється неспроможним: воно не має власної юстиції і тому не має заходів впливу на суб'єкти, що заступаються, з метою включення військовополонених до системи національного права.

2.2.Інституційні механізми захисту військовополонених в міжнародному праві

Контроль за виконанням і дотриманням державами зобов'язань за міжнародним гуманітарним правом може покладатися на інститут держави-покровительки. Відповідно до ст. 2 Додаткового протоколу I, Держава-покровителька — це нейтральна держава або інша держава, яка не є стороною конфлікту, визначена стороною конфлікту та визнана супротивником, і погоджується виконувати функції, делеговані згідно Женевськими конвенціями I, II, III, IV та Додатковим протоколом I. Хоча в літературі зустрічаються й інші визначення. Тому І. І. Котлярів має на увазі лише нейтральну державу, яка за згодою воюючих сторін сприяє дотриманню норм міжнародного гуманітарного права і здійснює контроль над своєю територією, представляючи інтереси іншої [67]..

Розширено роль держав-покровительок Женевська конвенція III, включивши контроль за дотриманням положень міжнародного гуманітарного права у ширшому сенсі: «захищати інтереси сторін у конфлікті» ст. 2 Додаткового протоколу I містить детальну концепцію потужності захисту.

Проаналізувавши положення, виділимо функції держав-покровительок щодо військовополонених, розмістивши їх у певному порядку, залежно від важливості, цих функцій:

1. Відвідування військовополонених є основною функцією. Відповідно до ст. 126 ЖК III представникам або представникам держави-покровительки дозволяється відвідувати всі місця утримання військовополонених, включаючи місця ув'язнення, місця ув'язнення, робочі місця, а також вони мають доступ до

всіх місць, якими користуються військовополонені, включно з місцями перебування військовополонених.

2. Допомога в отриманні листів і посилок: а) якщо військові дії перешкоджають відповідній державі виконати свій обов'язок забезпечити перевезення посилок відповідно статей 70, 71, 72 і 77 Третьої Женевської конвенції відповідна держава-покровитель, МКЧХ або будь-яка інша організація, визнана сторонами конфлікту, може взяти на себе зобов'язання забезпечити транспортування цих пакетів належним чином; б) держава, яка тримає в полоні, надає всі умови для передачі через державу-покровительку або Центральне агентство у справах військовополонених відповідно до статті 123 Женевської конвенції III, акти та документи, надіслані військовополоненим або надіслані військовополоненими, включаючи довіреності та заповіти.

3. Доступ до медичної документації військовополонених. Кожна сторона конфлікту повинна вести медичний запис про кожну донорську кров для окремої людини або для трансплантації, якщо ця сторона є обов'язком такої донорської крові. Крім того, сторони конфлікту повинні докладати зусиль для документування всіх медичних процедур, які застосовуються до будь-кого, хто затриманий, затриманий або іншим чином позбавлений волі, включаючи військовополонених. Такі записи мають бути легкодоступними для перевірки державою-замовником.

4. Військовополонені мають право подавати клопотання про умови їх утримання до військового начальства, якому вони підпорядковуються. Вони також мають необмежене право звертатися до представника держави-покровительки безпосередньо, через представника або, якщо вони вважають за потрібне, довести до їх відома будь-яку справу, у якій вони можуть мати скаргу на умови свого полону.

5. Якщо військовополонений не обирає адвоката, то держава-покровителька може знайти йому адвоката, і у неї є щонайменше тиждень, щоб він вибрав. На запит держави-покровительки держава, що тримає в полоні, надає їй список кваліфікованих осіб, які можуть забезпечити захист. Якщо ні

військовополонений, ні держава-покровителька не призначили захисника, держава, що тримає в полоні, призначає для його захисту кваліфікованого адвоката.

6. Держава, яка тримає в полоні, через державу-покровительку повинна повідомляти відповідним державам всю корисну інформацію про географічне розташування таборів для військовополонених.

7. Функції, які пов'язані з коштами військовополонених:

а) військовополонені отримували справедливу винагороду за свою працю безпосередньо від влади, в якій вони перебували. Розмір винагороди визначається цими органами, але оплата за роботу повний робочий день не повинна бути меншою за чверть швейцарського франка;

б) держава, яка тримає в полоні, виплачує всім військовополоненим щомісячний аванс, сума якого визначається шляхом перерахунку суми, зазначеної в статті III, у валюту зазначеної держави;

в) військовополоненим дозволялося отримувати індивідуальні чи колективні грошові перекази на їхню адресу. Кожен військовополонений має право розпоряджатися кредитовим залишком свого рахунку в межах, встановлених державою, що тримає в полоні, і виплачувати його на вимогу;

г) військовополонені завжди мають достатню можливість ознайомитись зі станом своїх рахунків та отримати копії цих рахунків, які також можуть перевірити представники держави-покровительки під час візиту до табору;

д) після закінчення періоду ув'язнення для звільнення або репатріації військовополоненого держава, яка тримає в полоні, надсилає йому документ, підписаний уповноваженою посадовою особою цієї держави, в якому зазначено, що це повинно бути на той час;

е) відповідно до п. 1. ст.68 Женевської конвенції зазначено, що будь-яка вимога військовополоненого про компенсацію за втрату працездатності або інвалідність, пов'язану з його роботою, надсилається через державу-замовницю до держави, від якої залежить військовополонений.

8. негайно після того, як військовополонений визнає свою юрисдикцію, держава, яка тримає в полоні, через посередництво держави-покровительки інформує самого військовополоненого та державу, від якої вони залежать, про заходи, яких необхідно вжити для забезпечення виконання цих положень. Він також повинен повідомляти зацікавлені сторони про будь-які зміни в цих заходах.

9. На прохання військовополоненого та негайно після смерті полоненого заповіт передається державі-покровительці, а завірена копія надсилається до Центрального бюро у справах військовополонених.

Враховуючи вищевикладене, вважаємо за доцільне внести зміни до Женевської конвенції, згідно з якими сторони конфлікту можуть обрати альтернативу – або держави-покровительки чи певну організацію. Вибір організації повинен бути не вибором, а додатковою можливістю.

Через неефективність інших механізмів контролю та примусу військовополоненим потрібне втручання нейтральної, незалежної установи, яка сприятиме дотриманню норм МГП щодо захисту та належного поводження з військовополоненими. Контроль забезпечує дотримання МГП, як зазначив Я. Патрногіч, професор Інституту міжнародного гуманітарного права Сан-Ремо. Міжнародна спільнота отримала міжнародний мандат на захист міжнародного гуманітарного права для МКЧХ, згідно з яким захист жертв війни є одним із основних напрямів діяльності організації [68].

Створений у другій половині 19 століття, він був не лише першим у своєму роді, але й ініціатором у питанні захисту жертв війни, що часто призводило до створення міжнародного гуманітарного права в сучасному розумінні. За всю свою історію МКЧХ виробив досить надійні форми діяльності з надання допомоги жертвам порушень прав людини, включаючи моніторинг дотримання норм міжнародного гуманітарного права. На нашу думку, було б корисно вивчити всі види діяльності МКЧХ, пов'язані з наданням допомоги військовополоненим під час війни.

МКЧХ може взяти на себе функції держави-покровительки, яка є незалежною функціональною групою МКЧХ. Це право закріплено в ст. 10 Женевської конвенції III: «Якщо захист не може бути належним чином організований, держава, яка тримає в полоні, звертається до гуманітарної організації, такої як Міжнародний Комітет Червоного Хреста, або, беручи до уваги положення цієї статті, приймає пропозицію організації взяти на себе управління гуманітарні функції, які виконує держава». Можна досягти згоди між країнами-учасниками Женевської конвенції, довіривши організації з повними гарантіями неупередженості та ефективності взяти на себе обов'язки, покладені цими конвенціями на державу-покровительку.

У цьому випадку Міжнародний Комітет Червоного Хреста, як суб'єкт міжнародного права, наділений певними міжнародними правами і бере на себе відповідні міжнародні зобов'язання. Хоча загальновідомо, що міжнародні неурядові організації не мають статусу правосуб'єктності. Винятком є МКЧХ, який фактично став міжурядовою міжнародною організацією, що суттєво змінює його статус та відрізняє його від інших неурядових організацій та наближає до суб'єкта міжнародного права [69].

Натомість МКЧХ користується тими ж правами, що й держави-покровительки, які діють лише з однією метою – захистити військовополонених і полегшити їхнє становище. У більшості випадків МКЧХ фактично виконує цю функцію. Наприклад, МКЧХ в основному займається звільненням та/або репатріацією військовополонених. Строго кажучи, сторони міжнародної війни повинні самостійно звільнити та повернути військовополонених, а участь МКЧХ не є обов'язковою.

На практиці МКЧХ завжди прагне бути готовим у складних ситуаціях або коли діалог між ворогуючими сторонами є складними. За останні 20 років МКЧХ накопичив багатий досвід і знання у сфері репатріації, які постійно використовують. Його наполегливість особливо помітна, коли процес триває роками, як це було з військовополоненими в ірано-іракському конфлікті та конфлікті, пов'язаному із Західною Сахарою. Відкриваючи справу, МКЧХ веде

переговори із заінтересованими сторонами про умови та процедури звільнення та репатріації (зокрема, для дотримання принципу відмови у примусовій репатріації МКЧХ вимагає приватних співбесід з полоненими, щоб з'ясувати, чи вони проти репатріації).

Потім досягається домовленість щодо плану репатріації, в якому всі деталі були остаточно визначені, особливо організація транспортування. Окрім двох згаданих вище конфліктів, МКЧХ виступав як нейтральний і незалежний посередник у війні в Перській затоці та низці інших конфліктів: Нагірно-Карабахський у Демократичній Республіці Конго, між Еритреєю та Ефіопією, До цього – між Еритреєю та Ємен, на півдні Лівану, Хорватія та Боснія та Герцеговина [70].

На додаток до прав та обов'язків, викладених у нормах міжнародного права, МКЧХ, як спеціальна організація, має ініціативу виділити такі заходи – набір прав МКЧХ у нормотворчій діяльності. Таким чином, Додатковий протокол I передбачає, що МКЧХ має брати участь у будь-якій діяльності, спрямованій на розробку проектів змін до Женевських конвенцій та Додаткового протоколу. У зв'язку з цим актуальним є питання обмеження права на гуманітарні ініціативи та більш чіткої конвенції, яка встановлює передумови для його реалізації. Сьогодні МКЧХ визнає право на гуманітарну ініціативу відповідно до статті 97 Додаткового протоколу I «текст будь-якої запропонованої поправки надсилається депозитарію, який після консультацій з усіма Договірними сторонами та Міжнародним комітетом Червоного Хреста вирішить, чи скликати зустріч для розгляду запропонованої поправки».

Однак важливо зазначити, що «ініціатива» залишалася звичайною до 1929 року і навіть тоді відігравала важливу роль у визначенні обсягу договірної правоздатності. Такі ініціативи можуть передбачати укладення контрактів, якщо метою таких дій є допомога та захист жертв війни. Але особливо важливою є можливість використання цього права під час збройного конфлікту. Так, під час Першої світової війни МКЧХ використав свою ініціативу розширити свою діяльність, включивши військовополонених до списку осіб,

щодо яких він міг діяти в його інтересах, що вперше було зроблено на рівні Женевської конвенції.

Це значно зміцнює його позиції як гуманітарної організації та нейтрального посередника, а також сприяє подальшому розширенню функцій і мандату МКЧХ. Фактична діяльність МКЧХ за ініціативи та за згодою сторін конфлікту вийшла далеко за межі мандату, наданого йому міжнародним співтовариством. Однак деякі вчені стверджують, що ініціатива прописана в ст. 15 Гаазького положення 1907 року [71].

МКЧХ пройшов шлях від звичайної установи, діяльність якої зводилася до передачі списків і листів, до центру, який використовувався для отримання всілякої інформації про військовополонених. Йому порадили стежити за правильним застосуванням державами положень Конвенції до таких осіб [72].

У статті 88 Женевської конвенції 1929 року зазначено, що його положення «не є перешкодою для гуманітарної діяльності МКЧХ із захисту військовополонених за згодою сторін конфлікту». Зміст цього права спочатку було значно розширено в ст. 9 Женевської конвенції, де зазначено, що метою здійснення цього права є не лише захист особи, а й «надання їй допомоги», а пізніше в Додатковому протоколу такі дії здійснюються на основу цих дій на користь «усіх жертв» війни, включно з військовополоненими, тобто розширити суб'єктний склад. Зараз ці положення є основою для сучасних положень ініціативи МКЧХ [73].

У випадку збройного конфлікту МКЧХ також має право надавати добрі послуги, наприклад, запрошуючи сторони подати список країн, яким вони можуть дозволити виступати в якості держав-покровителя.

Тому в деяких випадках лише така організація може посадити уряд за стіл переговорів для вирішення дипломатичних і політичних питань і сприяти покращенню умов утримання військовополонених. Слід зазначити, що формулювання цієї статті 11 Женевської конвенції не визначає конкретних прав та обов'язків МКЧХ. Це лише свідчить про те, що МКЧХ може надавати

послуги всім сторонам конфлікту. Тобто сторони вирішують: приймати чи не приймати такі послуги [74].

Крім того, міжнародне гуманітарне право містить багато норм, пов'язаних із судовими гарантіями та процедурами судового переслідування військовополонених, які вчинили порушення закону, у яких може брати участь МКЧХ. Наприклад, МКЧХ може бути присутнім на судових засіданнях як спостерігач для контролю за дотриманням судових процедур. Поява делегатів МКЧХ як свідків у судових процесах може викликати суперечки та завдати шкоди його репутації як нейтральної установи. МКЧХ може бути викликаний для надання свідчень або свідчень, але він може надати лише інформацію, яка вже була оприлюднена.

На завершення слід зазначити, що Женевська конвенція III та Додатковий протокол I встановлюють низку міжнародних прав та обов'язків МКЧХ щодо статусу військовополонених. Окремо слід виділити потенціал МКЧХ як альтернативи держави-покровительки. Однак для того, щоб МКЧХ отримав особливий статус і надав відповідні права, організація повинна відповідати певним вимогам, викладеним у цих міжнародних документах, а саме бути неупередженою гуманітарною організацією.

РОЗДІЛ 3.

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ЩОДО ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ У ХОДІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ 2022 В НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

3.1. Проблеми застосування та інтерпретації норм міжнародного права щодо військовополонених в ході російсько-української війни 2022 у законодавстві України

Останнім часом посилилася критика неефективності МГП, особливо на внутрішньому рівні. Це обумовлено об'єктивними і суб'єктивними факторами. До об'єктивних факторів належать неефективність національних правових систем, недосконалі механізми імплементації міжнародно-правових норм, недостатня діяльність з організаційно-правових питань імплементації МГП, низький рівень імплементації норм МГП у національне законодавство, національні закони під час збройних конфліктів. Інституційна неефективність та механізми відповідальності за порушення МГП.

Суб'єктивними факторами низької ефективності норм МГП є недостатня міжнародно-правова грамотність безпосередніх суб'єктів правозастосування – військовослужбовців, забування гуманітарних звичаїв і традицій збройної боротьби, недостатня увага та недостатнє поширення знань МГП у військовій та цивільній освіті.

Тому аналіз сучасної ситуації внутрішньої імплементації міжнародно-правових норм щодо поведження та захисту українських військовополонених у сучасних умовах має включати два основні аспекти: вивчення імплементації міжнародно-правових норм щодо виконання зобов'язань щодо поведження та захисту військовополонених та встановлення захисту українських військовополонених і створення дієвих механізмів для затриманих в Україні.

Теоретичне питання внутрішньодержавного механізму імплементації норм міжнародного права глибоко обговорювалося міжнародно-правовою доктриною, а тепер поговоримо про конкретну ситуацію імплементації міжнародного гуманітарного права та конкретну ситуацію внутрішньодержавної імплементації норм міжнародного права щодо поведження та захисту військовополонених в законодавстві України.

Як слушно зазначив Ганс Корелл, колишній заступник Генерального секретаря ООН з юридичних питань: «У міжнародних відносинах недостатньо, щоб держави погоджувалися на обов'язковий характер договорів. Держави повинні поважати та виконувати їх зобов'язання за цими договорами» [75].

Це базове положення сучасного міжнародного правопорядку втілено в механізмі реалізації норм міжнародного права. Крім того, питання реалізації МП перемістилося з міжнародного масштабу в національний. Це значною мірою стосується МГП. Такий підхід повністю відповідає довіднику, підготовленому МКЧХ щодо зобов'язань держав за МГП: «Обов'язок виконувати МГП лежить насамперед на державах. Держави повинні вжити низку правових і практичних заходів – як у мирний час, так і в часи ситуацій збройних конфліктів – спрямованих на забезпечення повного дотримання міжнародного гуманітарного права» [76].

Міжнародно-правова доктрина та практика міжнародних судових органів визнає імперативний характер норм МГП («*jus cogens*»), які відповідно до статті 53 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року «приймаються та визнана всім міжнародним співтовариством держав», є нормою, «без відступів і може бути змінена лише іншими нормами, прийнятими згодом загальним міжнародним правом такого ж характеру» [77].

Таким чином, важливим аспектом імплементації міжнародно-правових норм щодо поведження з військовополоненими та захисту їх на національному рівні є питання імплементації цих норм, насамперед через їх внутрішньодержавну імплементацію. Зв'язок між дієвістю норм МГП та їх

імплементациєю на національному рівні тісно пов'язаний, і це має теоретичне підґрунтя у спеціальних працях[10].

Насправді в захисті військовополонених національні заходи щодо забезпечення такого захисту, особливо країн, утримуючих військовополонених, відігравали важливу роль. Основним зобов'язанням, що випливає з міжнародних документів, що регулюють поведження з військовополоненими, є зобов'язання держави створювати та забезпечувати нормальні умови життя для таких осіб. Вибір способу і форми реалізації цього міжнародного положення є на розсуд кожної держави і здійснюється відповідно до національного законодавства [78].

Національна система правового забезпечення імплементациі МГП формує правову основу для реалізації міжнародно-правових консультацій на національному рівні. Правові засоби забезпечення дотримання зобов'язань на внутрішньодержавному рівні включають низку державних нормативних актів, покликаних забезпечити імплементацию норм МГП.

Вони поділяються на: по-перше на загальні нормативно-правові акти, що регулюють укладення, виконання та припинення міжнародних договорів, а також компетенцію державних установ у сфері імплементациі МГП, по-друге, нормативно-правові акти, прийняті державами щодо міжнародних зобов'язань за міжнародні договори, обов'язкова згода надається державами, і вони є частиною національної правової системи.

Велике значення має комплекс нормативних та організаційних заходів, які держави повинні вжити для реалізації МГП у мирний час. З точки зору консультативних послуг МКЧХ, вони включають наступну діяльність: підготовка перекладу текстів Женевських конвенцій і Додаткових протоколів на національні мови; поширення, наскільки це можливо, текстів Женевських конвенцій і Додаткових протоколів, а також ознайомити населення з цими текстами; припинити будь-які порушення Женевських конвенцій і Додаткових протоколів, зокрема прийняти кримінальне законодавство, необхідне для покарання за військові злочини; забезпечити вжиття заходів для встановлення,

позиціонування та захисту осіб та об'єктів, що охороняються Протоколом; запобігання неналежному використанню емблем Червоного Хреста, Червоного Півмісяця та Червоного Кришталю та інших емблем і емблем, які охороняються Женевськими Конвенціями та Додатковими протоколами; забезпечення під час збройного конфлікту основних судових гарантій; підбір та навчання персоналу, що спеціалізується в галузі МГП.

У світлі імплементації всередині країни міжнародно-правових норм щодо поводження з військовополоненими та їх захисту ми будемо тлумачити та конкретизувати ці норми та вживати наступних конкретних заходів для реалізації цих норм. По-перше, поширення текстів Женевських конвенцій та Додаткового протоколу I, положень звичаєвих норм міжнародного гуманітарного права серед військовослужбовців та інших груп, які можуть бути переведені в статус комбатантів. Крім того, слід приділяти увагу не лише поводженню та стандартам захисту ворожих військовополонених, а й правам військовополонених, щоб вони могли зрозуміти свої права та механізми самозахисту. полон власних солдатів.

Обов'язкове розповсюдження текстів Женевських конвенцій та Додаткового протоколу I, а також знання МГП у його ширшому розумінні також має включати нормативну та правову інтеграцію викладання та вивчення МГП серед цільових груп. По-друге, імплемувати міжнародно-правові норми щодо поводження з військовополоненими та захисту їх у законодавство, зокрема військові статuti, накази, дисциплінарне та кримінальне законодавство про відповідальність за порушення норм поводження з військовополоненими.

По-третє, створити правову основу для законодавства та організації для забезпечення основних судових гарантій для військовополонених під вартою. По-четверте, вербувати та навчати персонал, який, у випадку збройних конфліктів, має бути залучений до організації та управління таборами для військовополонених та до організації допомоги та захисту власних військовополонених. Оскільки коло окреслених питань є досить широким і включає не лише прийняття національного законодавства, а й деякі

організаційні заходи, повне виконання державою зобов'язань у сфері загального МГП та імплементацію міжнародно-правових норм щодо поводження та захист військовополонених вимагає відповідних державних органів та координаційної діяльності агентства

Такі заходи можуть включати ухвалення нових або зміну існуючих військових постанов і директив, адміністративні дії та введення адміністративних заходів і заходів контролю. Саме ця діяльність створює змістове навантаження поняття внутрішніх механізмів реалізації норм МГП.

Щодо імплементації МГП, то ще у 2003 р. В. Х. Ярмачі зазначав, що українській державі необхідно реалізувати на практиці комплекс організаційно-правових заходів, серед яких: 1) синергія законодавства та норм МГП, зокрема: здійснювати діяльність відповідно до цілей і принципів національного законодавства, що регулюється МГП. Водночас, якщо вони відрізняються від останніх, необхідно коригувати внутрішні (національні) норми.

Це коригування необхідне головним чином тому, що в іншому випадку навіть основні положення МГП зіткнуться з труднощами при фактичному застосуванні на національному рівні; 2) впровадження додаткових спеціалізованих регулятивних та організаційних заходів. Він передбачає прийняття додаткових внутрішніх нормативно-правових та організаційних заходів щодо імплементації положень МГП, які «активізують» механізми реалізації міжнародно-правових норм; 3) провести широку пропагандистську роботу з поширення знань МГП серед військовослужбовців та впровадження їх у бойову підготовку, командно-штабні навчання та повсякденне життя військ [79].

Незважаючи на значний прогрес, особливо у розвитку військового законодавства щодо імплементації положень МГП, війна в Україні, агресія росії оголили проблеми імплементації положень МГП в Україні, організації та правових механізмів імплементації МГП, відсутність реальний механізм захисту українських військовослужбовців та інших незаконно утримуваних

терористами потребує глибокого аналізу та розробки заходів щодо створення реального механізму захисту військовополонених.

Для того, щоб проаналізувати імплементацію міжнародно-правових норм щодо поводження та захисту українських військовополонених, насамперед необхідно дослідити міжнародні зобов'язання України у цій сфері. Україна є учасницею Четвертої Гаазької конвенції та Гаазької положень 1907 року, усіх чотирьох Женевських конвенцій та двох Додаткових протоколів. Можемо акцентуємо увагу на участі України в Третій Женевській конвенції та Додатковому протоколі I, які містять спеціальні положення, спрямовані на регулювання поводження та захисту військовополонених. Крім того, відзначимо такі джерела, як звичаєві норми міжнародного гуманітарного права, які містять також звичаєві правові положення щодо поводження з військовополоненими.

Незважаючи на відсутність правової свідомості, існує правова невизначеність щодо статусу міжнародних звичаїв в українській правовій системі. Стаття 9 Конституції України посилається на міжнародну практику, безсумнівно, що для України є обов'язковими звичаєві норми міжнародного гуманітарного права, які разом із положеннями Женевських конвенцій встановлюють систему міжнародно-правових зобов'язань України у таких сферах, як поводження та захист військовополонених.

Це підтверджується положеннями України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», згідно з якими принципи внутрішньої і зовнішньої політики ґрунтуються на принципах і нормах, визнаних законодавством України (статті 1, 2), а зовнішня політика ґрунтується на наступні принципи: повага до прав людини та її основних свобод; сумлінне виконання взятих міжнародних зобов'язань; норми та принципи, визнані міжнародним правом, мають пріоритет над нормами національного законодавства.

Безперечно, звичаєві норми міжнародного гуманітарного права є визнаними нормами і принципами міжнародного права. Загальні положення щодо обов'язковості міжнародно-договірних зобов'язань, згода на які надана

Верховною Радою України, містяться в Законі України «Про оборону України», Воєнній доктрині України (ст. 2), але, на жаль, у цих документах немає жодного із загальноприйнятих норм і принцип міжнародного права, а також не згадуються Женевські конвенції і міжнародне гуманітарне право. Тому вважаємо за необхідне доповнити ці та інші нормативно-правові акти України посиланням на: 1) норми та принципи, визнані міжнародним правом; 2) Женевські конвенції та Додаткові протоколи до них; 3) звичаєві норми міжнародного гуманітарного права або міжнародного права.

У ч. 5. ст. 2 Закону «Про оборону України» передбачено, що Україна при визначенні засобів забезпечення власної безпеки під час підготовки національних військ дотримується принципів і норм міжнародного права з урахуванням законних інтересів безпеки інших держав. Але таке формулювання є надто загальним, і ми вважаємо, що саме у статті 2 Закону «Про оборону України» слід зазначити, що Україна неухильно дотримується своїх міжнародних зобов'язань щодо захисту жертв війни.

У розділі II «Повноваження органів державної влади, військових адміністрацій, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, основні функції і завдання підприємств, установ і організацій, обов'язки посадових осіб, права та обов'язки громадян України у сфері оборони» до основних функцій Міністерства оборони України належить реалізація норм МГП та контроль за неухильним дотриманням з положеннями Міністерства оборони про захист жертв війни [80].

Згідно зі статтею 2 Воєнної доктрини України «Правовою основою Воєнної доктрини є Конституція України, міжнародні договори України, згода на які надана Верховною Радою України, та закони України», у пункті 32 зазначено, що «під час застосування сили, Україна дотримуватиметься принципів», у тому числі «Дотримуватись норм міжнародного права». Це формулювання також не можна вважати вдалим з точки зору МГП загалом і захисту військовополонених зокрема, оскільки воно не містить посилання на дотримання міжнародних договорів, які регулюють захист жертв військових

злочинів, у тому числі військовополонених, що є несумісним з попередньою редакцією української військової доктрини, яка містить мінімальні вимоги щодо виконання вимог МГП [81].

Розділ 8 Пункт 1.2. У Воєнній доктрині України (втратила чинність) міститься пункт, згідно з яким «держава та її збройні сили у разі війни неухильно дотримуватимуться своїх зобов'язань за міжнародними договорами щодо захисту жертв збройних конфліктів». При цьому йдеться про жертви збройних конфліктів, однією з категорій яких є військовополонені [46].

Слід зазначити, що більшість із цих норм, як і загальні норми МГП, мають прямі наслідки та не обов'язково потребують додаткових нормативних заходів на національному рівні. Різниця між договірними положеннями, що мають юридичну силу та не мають юридичної сили, в основному залежить від ступеня «повноти» та «повноти» зобов'язань, що містяться в міжнародній угоді, тобто від того, чи вимагають положення угоди від країн ухвалення додаткового законодавства для забезпечити виконання міжнародних договірних зобов'язань у національній правовій системі чи адміністративних заходах [82].

Права військовополонених чітко закріплені у відповідних положеннях Третьої Женевської конвенції та Додаткового протоколу I, які прямо впливають з міжнародних зобов'язань держави, що утримують військовополонених. Фактично, згідно з абз. 1 ст. Стаття 41 Третьої Женевської Конвенції та додатки до неї мовою військовополонених будуть вивішені на місці, де зможуть читати всі військовополонені в кожному таборі. За наявності відповідного запиту текст буде доведений до відома військовополонених, позбавлених можливості ознайомитися з текстом.

Важливо опублікувати повний текст Женевських конвенцій українською мовою та розповсюдити його серед командирів підрозділів принаймні на рівні рот. Відповідно до статті 29 Бойового статуту Сухопутних військ Збройних Сил України. Частина 3 «Взводи, частини, екіпажі танків»: «Кожен військовослужбовець повинен знати і дотримуватися норм МГП...». у пункті 1.1.1. У наказі Міністра оборони України від 11.09.2004 р. № 400 «Про

затвердження методичних рекомендацій щодо застосування Кодексу міжнародного гуманітарного права до Збройних Сил України» зазначено, що «військовослужбовці та працівники Збройних Сил зобов'язані виконувати обов'язки військовослужбовців та службовців Збройних Сил України». української армії повинні самі та чітко виконувати вимоги, встановлені МГП». 1.2 п. 556 Статуту Сухопутних військ Збройних Сил України.

Частина III «Взводи, відділення, екіпажі танків»: «У підрозділах Збройних Сил України командири всіх рівнів зобов'язані неухильно дотримуватись вимог міжнародного гуманітарного права в межах своєї відповідальності».

Кожен командир несе особисту відповідальність за організацію дослідження законів війни, щоб забезпечити дотримання законів війни в межах своєї компетенції, і повинен розробити організаційні заходи та бути готовим до вирішення завдань, які впливають із конкретних обставин отриманих завдань. Загальна відповідальність командира підрозділу за дотримання норм МГП включає вимогу до підлеглих розуміти та неухильно виконувати норми МГП.

У зв'язку з цим звертаємо увагу на різні позначення МГП у вищевказаних документах: «Міжнародне гуманітарне право», «Право війни», що може ввести в оману військовослужбовців ЗСУ. Вважаємо за необхідне уніфікувати наведені формулювання. Вважаємо, що відповідальність за ознайомлення особового складу зі змістом III Женевської конвенції у Верховній Раді покладається на помічника з правових питань.

В Україні таке навчання необхідно проводити в підрозділах правоохоронних органів (СБУ, МВС) та інших, які мають право на статус військовополонених. Краще було б окремим буклетом викласти стисло права та обов'язки військовополонених і правила поведінки під вартою.

Посадові особи, до функціональних обов'язків яких входить безпосереднє прийняття рішень щодо поводження з військовополоненими (допит, конвоювання, евакуація, розміщення), повинні мати знання з МГП. Ці питання частково перелічені в наказі Міністра оборони України від 11.09.2004 № 400

«Про затвердження норм міжнародного гуманітарного права для Збройних Сил України».

Слід пройти спеціальну підготовку для офіцерів під безпосереднім керівництвом, які можуть перебувати в таборах для військовополонених.

Військова прокуратура здійснює нагляд за дотриманням військовослужбовцями міжнародного гуманітарного права, за правовим поведінням і захистом військовополонених. Інший аспект: оскільки військовополонені та полонені військовослужбовці є рівними у відповідальності, досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 402-421, 423-435 Кримінального кодексу України, виконуються слідчими прокуратури (військової прокуратури) [83].

Тому саме працівники Військової прокуратури мають пройти спеціальну підготовку у разі зміни статусу, яка передбачає глибоке володіння положеннями МГП.

Нові норми для ст. 9 Закону України «Про оборону України, згідно з якою Кабінет Міністрів України має право встановлювати «порядок здійснення заходів щодо поведіння з військовополоненими та затриманих в особливий період відповідно до міжнародного права».

Речник Міноборони України І.Руснак зазначив, що Кабмін доручив опіку військовополонених Державній пенітенціарній службі та Національній гвардії [73].

Але спочатку, згідно з абз. 14 частиною першою ст. 3 Закону України «Про військову службу правопорядку Збройних Сил України» визначено, що до основних завдань Служби безпеки належить організація збору, конвоювання та охорони військовополонених [62].

По-друге, хоча Третя Женевська конвенція та Додатковий протокол I прямо не визначають, якому органу держава має доручити відповідальність за утримання військовополонених, стаття 39 Третьої Женевської конвенції передбачає, що «кожен табір для військовополонених повинен бути поміщений під прямий контроль відповідальних офіцерів, які належать до регулярних

збройних сил держави, яка тримає під вартою», але ні Державна пенітенціарна служба України, ні Національна гвардія України не підпорядковуються регулярним збройним силам, і відповідне законодавство наразі не передбачає їх функції утримання військовополонених. По-третє, Закон розрізняє дві категорії - військовополонених і інтернованих. По-четверте, Закон передбачає фіксований термін «порядку здійснення заходів щодо поводження з військовополоненими та затриманими».

Категорія військовополонених у розумінні Женевських конвенцій та Додаткових протоколів можлива лише під час міжнародних збройних конфліктів, коли «особливий період» розуміється як більш широке поняття. Тому вважаємо недоцільним поєднання військовополонених з іншими категоріями за ознаками, правилами тримання та установами тримання.

Отже, українське законодавство не визначає порядку тримання та поводження з військовополоненими, а також не містить визначення військовополонених, військового полону, умов здачі.

Слід зазначити, що жодне законодавство не містить положень щодо заходів захисту, допомоги та звільнення українських військовополонених та осіб, які утримуються під час війни. На нашу думку, ці функції слід віднести до повноважень Міністерства оборони України у сфері оборони (ст. 9) у Законі України «Про оборону України» завдань Служби Безпеки України відповідно до Закону України «Про Службу безпеки України».

В українському законодавстві мають бути відображені такі положення: 1) «Військовополонені та інтерновані в нейтральних країнах зберігають військовий статус». 2) Військове командування та інші уповноважені державні органи зобов'язані вживати заходів відповідно до норми міжнародного права щодо забезпечення захисту прав полонених військовослужбовців та повернення їх в Україну».

Найбільш детально і систематизовано міжнародно-правові вимоги щодо поводження з військовополоненими та їх захисту містяться в главі 11 «Міжнародне гуманітарне право щодо ведення війни». Загальні обмеження

щодо ведення бойових дій у Бойовому статуті Сухопутних військ Збройних Сил України. Частина III «Взводи, відділення, екіпажі танків». У цьому розділі описуються міжнародні угоди з міжнародним гуманітарним правом («право війни») і перераховуються «жертви збройного конфлікту».

Одразу зазначимо неузгодженість термінології. У цьому розділі під назвою «Міжнародне гуманітарне право щодо ведення війни. Загальні обмеження щодо ведення бойових дій» у параграфі 549 зазначено, що «до осіб, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права, належать...». Перше визначення цього розділу містить визначення законів війни. Також вживаються різні терміни: «жертви бойових дій», «жертви збройних конфліктів» замість загальноприйнятого терміну «жертви війни». Тому необхідно використовувати однакові терміни: міжнародне гуманітарне право; жертви війни; міжнародний збройний конфлікт.

Отже, можна вважати, що міжнародні зобов'язання України щодо поводження та захисту військовополонених повністю імплементовані в українське законодавство. Проте це не скасовує необхідності посилення поширення знань серед військовослужбовців, особливо мобілізованих, та інших категорій осіб (насамперед юристів) з питань МГП загалом та поводження з військовополоненими, зокрема.

3.2. Діяльність міжнародних установ і організацій щодо захисту військовополонених в ході військових дій в Україні

Російські війська утримували українських військовополонених у жахливих умовах, піддаючи їх побиттю та відмовляючи їм у їжі, аж до того, що багато з них стали серйозно недоїдати, заявив у четвер високопоставлений український урядовець.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини Дмитро Лубінець зазначає, що в'язні змушені були пройти через шквал ударів гумовими кийками.

«Ці кийки навіть ламалися, а потім використовували дерев'яні палиці», – сказав він журналістам.

За словами Андрія Юсова, представника департаменту розвідки Міністерства оборони України, близько 800 військовополонених було повернуто в Україну в результаті приблизно 20 обмінів з початку вторгнення Росії в лютому. У його заяві журналістам не було наведено подробиць механізму обміну та не зазначено, скільки росіян обміняли.

Ставлення до військовополонених є емоційним питанням для України, яка високо поважає своїх бійців за захист країни. Докази жорстокого поводження Росії з полоненими, окрім очевидного порушення Женевських конвенцій, викликали обурення та додали до низки повідомлень про російські військові злочини.

Звіти включають масові вбивства мирних жителів у населених пунктах за межами столиці Києва на початку конфлікту, бомбардування пологового відділення та театру, де ховалися цивільні в місті Маріуполь на півдні країни, а також ракетні обстріли цивільних цілей, зокрема житлових будинків, торгових центрів, залізничні станції та жваві громадські площі.

Крім того, Україна збирає докази щодо вибуху в липні, внаслідок якого загинуло щонайменше 50 військовополонених у російському таборі для військовополонених у Донецькій області на сході України. Росія заявила, що українські війська обстріляли табір, але Україна заявила, що це був військовий злочин, скоєний російськими військами. Деякі з убитих боролися за захист сталеливарного заводу під час облоги в портовому місті Маріуполь, яке стало символом страждань країни.

Президент Володимир Зеленський у своїй промові, виголошеній пізно ввечері в середу, підкреслив національну важливість ув'язнених. «Ми пам'ятаємо весь наш народ і намагаємось кожного з них визволити з неволі, жоден українець не забутий», – сказав він.

Пан Лубінець сказав, що ув'язнених, з якими він спілкувався, утримували в «жахливих умовах», мало їли та води, не мали туалетного паперу,

мила та зубних щіток, а також змушували спати на бетонній підлозі без ковдр чи матраців. За його словами, всі в'язні схудли.

Українські офіційні особи уникали надавати подробиці торгівлі полоненими або повідомляти, скільки ув'язнених утримується, посилаючись на міркування безпеки. Але в четвер високопосадовець в офісі президента Андрій Єрмак заявив, що шістьох осіб, у тому числі чотирьох морських піхотинців, які воювали під Маріуполем, і двох цивільних повернули в обмін.

Військові експерти стверджують, що під час недавнього контрнаступу на північному сході Україна захопила багато нових російських полонених.

Голова місії ООН з прав людини в Україні заявив у п'ятницю, що Росія не дозволяє доступ до військовополонених, додавши, що ООН має докази того, що деякі з них піддавалися тортурам і жорсткому поводженню, які може вважатися військовими злочинами.

Матильда Богнер повідомила на брифінгу в Женеві, що спостерігачі ООН мали безперешкодний доступ до українських об'єктів і задокументували випадки тортур і жорстокого поводження з військовополоненими з боку України, які також можуть бути кваліфіковані як військові злочини.

«Це викликає ще більше занепокоєння, оскільки ми задокументували, що військовополонені, які перебувають під владою Російської Федерації та утримуються збройними силами Російської Федерації або афілійованими збройними групами, зазнавали тортур і жорстокого поводження».

«З точки зору поводження з військовополоненими, безумовно, деякі питання можуть перерости у військові злочини – питання катувань і жорстокого поводження з військовополоненими», – сказала вона, відповідаючи на запитання про утримуваних Росією полонених.

Росія, яка вторглася в Україну 24 лютого, заперечує катування та інші форми жорстокого поводження з військовополоненими.

Він каже, що його сили в Україні беруть участь у «спеціальній військовій операції» з роззброєння країни та усунення ультраправих націоналістів, яких він вважає загрозою безпеці самої Росії. Україна та її західні

союзники кажуть, що це фіктивний привід для неспровокованої агресивної війни і що Україна не становить загрози.

Речник Кремля Дмитро Песков заявив, що не може коментувати заяву ООН, оскільки російська влада не володіє достатньою інформацією. "Ми не знаємо, хто і чи звертався до військових", - сказав він на брифінгу.

Генеральний штаб України не відповів на запит про коментар. Київ раніше заявляв, що перевіряє всю інформацію щодо поводження з військовополоненими, розслідуватиме всі порушення та вживатиме відповідних заходів.

За словами Богнера, українських ув'язнених піддають «процесу прийому», коли вони змушені ходити або бігати між рядами російських охоронців, які по черзі жорстоко б'ють їх, коли вони входять до закладів. За її словами, її команда також отримала інформацію про українських ув'язнених, хворих на інфекційні захворювання, зокрема гепатит А та туберкульоз, в колонії в Оленівці.

На тому ж брифінгу вона також закликала Росію з гуманітарних міркувань звільнити чотирьох вагітних військовополонених, які утримуються на підконтрольних Росії територіях України.

Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні заявляє, що військовополонені, утримувані збройними силами Російської Федерації або афілійованими з нею збройними формуваннями, піддавалися тортурам та іншим нелюдським і таким, що принижують гідність, поводженням.

Місія задокументувала низку порушень проти військовополонених, деякі з яких, за її словами, можуть досягти рівня військових злочинів.

Значна частина інформації в оновленому звіті ООН була зібрана з інтерв'ю з військовополоненими, які були звільнені з-під варти. Російська Федерація не надала доступ спостерігачам ООН до військовополонених, які утримувалися на її території чи на території, що перебуває під її окупацією в Україні.

Голова місії Матильда Богнер, виступаючи з Одеси, повідомила, що спостерігачі задокументували багато випадків тортур. За її словами, свідки розповідали тривожні історії про військовополонених, яких доставляли до певних установ, де вони піддавалися жорстокому поводженню під час так званого процесу прийому.

"Це передбачає жорстоке побиття нових затриманих після прибуття", - сказала вона. «Бувають ситуації, наприклад, коли охорона закладу буде стояти в два ряди, а нові затримані змушені бігати чи йти між цими рядами охоронців і їх б'ють по дорозі, коли вони заходять до закладу».

Богнер сказав, що деякі затримані, особливо ті, хто не підкоряється тюремним правилам або відомі своєю проукраїнською позицією, стають мішенями та піддаються побиттю та іншим формам жорстокого поводження.

Місія також задокументувала неадекватні умови утримання військовополонених.

«Це погані умови, часто з відсутністю достатньої їжі, браком чистої питної води, відсутністю належної санітарії», — сказав Богнер. «І це викликає подальше занепокоєння щодо стану здоров'я цих ув'язнених. ... Є серйозні звинувачення в таких захворюваннях, як туберкульоз».

Спостерігачі ООН також оцінили умови в Криму, який Росія незаконно анексувала в 2014 році. Вони повідомляють, що умови там значно погіршилися та стали більш репресивними, а люди були позбавлені основних свобод.

Вони кажуть, що очевидні критики російських окупантів піддаються тортурам, насильницьким зникненням, свавільним арештам та іншим порушенням їхніх прав людини.

Будь-які кроки підтримуваних Росією збройних груп судити українських військовополонених у так званому «міжнародному трибуналі» в Маріуполі є незаконними та образливими, а також ще одним актом жорстокості проти міста, яке вже значно постраждало від російської агресії проти України, повідомила сьогодні Amnesty International.

Останніми днями занепокоєння зросло після кількох повідомлень і фотографій, поширених у соціальних мережах, на яких видно клітки, які будують у Маріупольській філармонії для нібито стримування в'язнів, яких судитимуть. Лабораторія кризових доказів Amnesty International.

Міжнародне право забороняє державі, яка тримає в полоні, переслідувати військовополонених за участь у військових діях або за законні воєнні дії, вчинені під час збройного конфлікту. Згідно з Третьою Женевською конвенцією, військовополонені, звинувачені у злочинах, мають право на належний судовий процес і справедливий судовий розгляд, який може відбутися лише у встановленому суді.

«Будь-які спроби російської влади судити українських військовополонених у так званих «міжнародних трибуналах», створених озброєними групами під ефективним контролем Росії в Маріуполі, є незаконними та неприйнятними», — заявила Марі Стразерс, директор Amnesty International у Східній Європі та Центральній Азії. .

ВИСНОВКИ

Визначення терміну «військовополонений» у Додатковому протоколі I ширше, ніж у Женевській конвенції III. Так, відповідно до ч. 1 ст. 44 Додаткового протоколу I «Військовополонений» означає будь-якого комбатанта під керівництвом супротивної сторони (як визначено в статті 43 Додаткового протоколу I).

Варто зазначити, що гуманне поводження з військовополоненими та їх захист розвивалися протягом історії людства. Незважаючи на принципові відмінності в політичній ідеології, моралі, культурі та соціально-економічних особливостях різних цивілізацій, їхнє ставлення до ув'язнених в один і той же історичний період дуже схоже, що дозволяє розглядати сучасне міжнародне право, як кодифіковану гуманітарну традицію.

Виникнення системи індивідуальної кримінальної відповідальності за порушення норм кримінального права та її імплементація в міжнародні інститути кримінального правосуддя пов'язані з потребами розвитку самого міжнародного кримінального права. По-перше, можемо зазначити про «право воєнних злочинів». Саме встановлення міжнародної кримінальної відповідальності осіб за порушення законів і звичаїв війни стало причиною виникнення міжнародного кримінального права. Одним із загальних порушень законів і звичаїв війни було і залишається порушення правил поводження з військовополоненими.

Міжнародні стандарти правами людини та їх виконання є показниками правової культури суспільства. Суперечності, що виникають всередині держави та між державами, іноді призводять до національних або міжнародних збройних конфліктів і, як наслідок, до порушень міжнародних стандартів прав людини, у тому числі норм міжнародного гуманітарного права та правил поводження з військовополоненими.

Норми, що захищають військовополонених, мають особливий характер. Вперше вони були детально розроблені у Женевській конвенції 1929 року. Ці

норми було уточнено, виходячи з уроків Другої світової війни, у Третій Женевській конвенції 1949 року, а потім – у Додатковому протоколі I від 1977 року.

Важливу роль у регулюванні питань захисту військовополонених відіграють агентства ООН. Спостерігається тенденція до активізації участі Генеральної Асамблеї ООН та Ради Безпеки ООН у прийнятті документів міжнародного гуманітарного права щодо захисту військовополонених. У доктрині міжнародного права було виділено право Нью-Йорка, тобто набір резолюцій, прийнятих Генеральною Асамблеєю ООН у 1960-1970-х роках, зміст яких і дотримання прав людини під час війни були одними з напрямів міжнародного гуманітарного права. Тому за час свого існування Генеральна Асамблея ООН приймала резолюції, які або сприяють прийняттю нових норм захисту військовополонених, або впроваджують існуючі норми, або розглядають заходи щодо мирного вирішення проблеми військовополонених.

Контроль за виконанням і дотриманням державами зобов'язань за міжнародним гуманітарним правом може покладатися на інститут держави-покровительки. Відповідно до ст. 2 Додаткового протоколу I, Держава-покровителька — це нейтральна держава або інша держава, яка не є стороною конфлікту, визначена стороною конфлікту та визнана супротивником, і погоджується виконувати функції, делеговані згідно Женевськими конвенціями I, II, III, IV та Додатковим протоколом I.

міжнародне гуманітарне право містить багато норм, пов'язаних із судовими гарантіями та процедурами судового переслідування військовополонених, які вчинили порушення закону, у яких може брати участь МКЧХ. Наприклад, МКЧХ може бути присутнім на судових засіданнях як спостерігач для контролю за дотриманням судових процедур. Поява делегатів МКЧХ як свідків у судових процесах може викликати суперечки та завдати шкоди його репутації як нейтральної установи. МКЧХ може бути викликаний для надання свідчень або свідчень, але він може надати лише інформацію, яка вже була оприлюднена.

На завершення слід зазначити, що Женевська конвенція III та Додатковий протокол I встановлюють низку міжнародних прав та обов'язків МКЧХ щодо статусу військовополонених. Окремо слід виділити потенціал МКЧХ як альтернативи держави-покровительки. Однак для того, щоб МКЧХ отримав особливий статус і надав відповідні права, організація повинна відповідати певним вимогам, викладеним у цих міжнародних документах, а саме бути неупередженою гуманітарною організацією.

Можна вважати, що міжнародні зобов'язання України щодо поводження та захисту військовополонених повністю імплементовані в українське законодавство. Проте це не скасовує необхідності посилення поширення знань серед військовослужбовців, особливо мобілізованих, та інших категорій осіб (насамперед юристів) з питань МГП загалом та поводження з військовополоненими, зокрема.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонович М. Міжнародне гуманітарне право у контексті міжнародних прав людини / М. Антонович // Український часопис міжнародного права. – 2005. – № 2. – С. 161-169.

2. Апраксін П. Імплементация міжнародного гуманітарного права на національному рівні / П. Апраксін // Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним правом : матер. наук.-практ. конф. (м. Київ, жовтень 1998 р.). – К. : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 1998. – С. 77-82.

3. Базов В. П. Кримінальна відповідальність за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права : навч. посіб. / В. П. Базов. – К. : Істина, 2003. – 136 с

4. Бойовий статут сухопутних військ збройних сил України Частина III Взвод, відділення, екіпаж танка. Командування Сухопутних військ Збройних Сил України [Електронний ресурс] : наказ командувача Сухопутних військ Збройних Сил України від 29.12.10 № 575. – Режим доступу: <http://www.studfiles.ru/preview/1583748>

5. Буроменський М. В. Міжнародне право. Гендерна експертиза / М. В. Буроменський ; відп. ред. Т. М.Мельник. – К. : Логос, 2001. – 40 с.

6. Буткевич О. В. Теоретичні аспекти походження і становлення міжнародного права / О. В. Буткевич. – К. : Видавництво Україна, 2003. – 800 с

7. Василенко В. Україна має пред'явити в Гаагу консолідовані претензії, що вона потерпає від російської агресії [Електронний ресурс] / В. Василенко. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/polityka/volodymyr-vasylenkoukrayina-maye-predyavyty-v-gaagu-konsolidovani-pretenziyi-shcho>

8. Військовополонені [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mezdpravo.ru/?p=168>

9. Воєнна доктрина України: Постанова Верховної Ради України від 19 жовтня 1993 року № 3529-ХІІ [Електронний ресурс] / Офіційний сайт

<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3529-12>

10. ІІІ Гаазька конвенція 1907 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/TS001933.html

11. Гнатівський М. Заборона катування в міжнародному праві: взаємодія міжнародного права прав людини, міжнародного гуманітарного права та міжнародного кримінального права / М. Гнатівський // Український часопис міжнародного права. – 2005. – № 1. – С. 21-26.

12. Гнатівський М. Нове народження звичаєвого міжнародного гуманітарного права / М. Гнатівський // Український часопис міжнародного права. – 2006. – № 2. – С. 17-22.

13. Гнатівський М. М. п. 3.2.4. Крим: чи застосовується міжнародне право військової окупації до анексованої території? / М. М. Гнатівський, Л. Р. Кузьменко, С. А. Старосвіт // Українська Революція гідності, агресія РФ і міжнародне право. – К. : К.І.С., 2014. - С. 550-560.

14. Горб Н. О. Особливості правового статусу жінок-комбатантів у міжнародних збройних конфліктах [Електронний ресурс] / Н. О. Горб. – Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/2275/73/>

15. Грищенко К. Міжнародний кримінальний суд – універсальний механізм міжнародного карного правосуддя / К. Грищенко // Український часопис міжнародного права. – 2003. – № 4. – С. 9–13.

16. Гутник В. В. Кримінально-процесуальні гарантії учасників міжнародних збройних конфліктів (міжнародно-правовий аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / Гутник Віталій Володимирович. – О., 2010. – 18 с.

17. Денисов В. Важливий етап у розвитку міжнародного гуманітарного права / В. Денисов, М. Белоусов // Радянське право. – 1978. – № 7. – С. 97-101.

18. Дмитриченко І. В. Термінологічний словник міжнародного права / І. В. Дмитриченко. – Миколаїв : НУК, 2009. – 48 с.

19. Дмитрієв А. І. Міжнародне гуманітарне право: філософсько-правова доктрина регулювання збройних конфліктів: Словник-довідник основних термінів і понять / А. І. Дмитрієв, В. І. Дяченко, М. В. Цюрупа ; передм. Ю. С. Шемшученка. – К. : Сфера, 1999. – 138 с.
20. Дмитрієв А. І. Міжнародне публічне право : навч. посіб. / А. І. Дмитрієв, В. І. Муравйов; відп. ред. Ю. С. Шемшученко, Л. В. Губерський. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – 640 с.
21. Довідник з питань міжнародного морського і військового права / наук. ред. В. С. Семенова. – Сімферополь : Таврида, 2000. – 128 с.
22. Додатковий Протокол I до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р. щодо захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 8 червня 1977 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.icrc.org/INL.nsf/%28SPF%29/party_main_treaties/\\$File/IHL_and_other_related_Treaties.pdf](http://www.icrc.org/INL.nsf/%28SPF%29/party_main_treaties/$File/IHL_and_other_related_Treaties.pdf)
23. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв збройних конфліктів не міжнародного характеру від 8 червня 1977 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_200
24. Док. ООН. 61/177 Конвенція для захисту всіх осіб від насильницького зникнення 2006 р. [Електронний ресурс] : прийнята резолюцією Генеральної Асамблеї від 20 грудня 2006 р. – Режим доступу: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/disappearance.shtml
25. Доповідь ООН по Україні розгромила офіційну версію Кремля [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.facenews.ua/news/2014/251342/>
26. Дудченко В. В. Роль Гуго Гроція у становленні науки міжнародного права / В. В. Дудченко // Международное право после 11 сентября 2001 года : сб. науч. ст. / под ред. М. Ю. Орзиха, М. Е. Черкеса. – О. : Фенікс, 2004. – С. 97-104
27. Дяченко В. І. Ефективність дії норм міжнародного гуманітарного права в їх еволюційному розвитку : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11

/ Дяченко Валерій Іванович ; НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2003. – 16 с.

28. Дяченко В. Проблеми ефективності норм сучасного міжнародного гуманітарного права і правових шляхів її вирішення / В. Дяченко // Український часопис міжнародного права. – 2005. – № 2. – С. 71–79.

29. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війн від 12 серпня 1949 р. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_154

30. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_153

31. Задорожній О. В. Сепаратистські утворення як загроза суверенітету і територіальній цілісності України / О. В. Задорожній, Т. Р. Короткий, Н. В. Хендель // Українська Революція гідності, агресія РФ і міжнародне право. – К. : К.І.С., 2014. – С. 655-679.

32. Звичаєве міжнародне гуманітарне право. Норми // Український часопис міжнародного права. – 2006. – № 2. – С. 7-16.

33. Керівництво по застосуванню норм міжнародного гуманітарного права в Збройних Силах України : затверджено Наказом Міністра оборони України від 11 вересня 2004 р. № 400. – К. : Азимут-Україна, 2004. – 144 с.

34. Кодекс поведінки, що стосується воєнно-політичних аспектів безпеки підписаний 3 грудня 1994 року [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_116

35. Колотуха І. О. Кримінальна відповідальність фізичних осіб за порушення норм міжнародного гуманітарного права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / Колотуха Іван Олексійович ; Одес. нац. юрид. акад. – О., 2010. – 253 17 с.

36. 8.Конвенція про закони і звичаї суходільної війни від 18.10.1907 р. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу:http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_222

37. Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях від 12 серпня 1949 р. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_151

38. Конвенція про незастосування строку давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства від 26 листопада 1968 р. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_168

39. Конвенція про права і обов'язки нейтральних держав і осіб в разі сухопутної війни від 18 жовтня 1907 р. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_193

40. Короткий Т. Р. Статус сепаратистських утворень «ДНР» і «ЛНР» у міжнародних відносинах і міжнародному праві / Т. Р. Короткий, Е. А. Плешко, Н. В. Хендель // Українська Революція гідності, агресія РФ і міжнародне право. – К. : К.І.С., 2014. – С. 734-743.

41. Майоров І. О. Імплементация норм міжнародного гуманітарного права в кримінальне законодавство / І. О. Майоров // Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним правом : матер. наук.-практ. конф. (м. Київ, жовтень 1998 р.). – К., 1998. – С. 394-398.

42. Миронова В. О. Кримінальна відповідальність за порушення законів та звичаїв війни: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Миронова Валентина Олександрівна ; Дніпропетровський держ. ун-т внутрішніх справ. - Д., 2008. – 20 с.

43. Міжнародне право. Основи теорії : підручник / В. Г. Буткевич, В. В. Мицик, О.В. Задорожній ; ред. В. Г. Буткевич. – К. : Либідь, 2002. – 608 с.

44. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права [Електронний ресурс] : Пакт від 16.12.1966 // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_043

45. Міжнародні організації : навч. посіб. / за ред. О. С. Кучика. – 2-е вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2007. – 749 с.

46. Пережнюк Б. А. Деякі питання імплементації міжнародного гуманітарного права на внутрішньодержавному рівні / Б. А. Пережнюк // Международное право после 11 сентября 2001 года. – О. : Феникс, 2004. – С. 265-273.

47. Погібко О. І. Основні принципи реалізації міжнародного гуманітарного права у складових структурах воєнної організації держави / О. І. Погібко // Актуальні проблеми держави та права. – 2007. – Вип. 34. – С. 29-36

48. Положення про закони і звичаї суходільної війни, який є додатком до IV Гаазької конвенції 1907 р. про закони і звичаї суходільної війни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_222

49. Положення про закони та звичаї суходільної війни, додане до Гаазької конвенції 1899 р. про закони та звичаї суходільної війни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pravo.vuzlib.org/book_z1478_page_6.html

50. Потильчак О. Інтернування іноземних громадян на територію України у 1945 р. / О. Потильчак // Людина і політика. – 2004. – № 5. – С. 42-51.

51. Про визнання окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей тимчасово окупованими територіями [Електронний ресурс] : Постанова Верховної Ради України від 17 березня 2015 року № 254-VIII. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254-viii>

52. Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків [Електронний ресурс] : Постанова Верховної Ради України від 21 квітня 2015 року № 337-VIII «Про Заяву Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/337-19>

53. Про Воєнну доктрину України [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 15.06.2004 № 648/2004 / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/648/2004/paran10#n10>

54. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України [Електронний ресурс] : Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1207-18>

55. Про затвердження Керівництва по застосуванню норм міжнародного гуманітарного права в Збройних Силах України [Електронний ресурс] : Наказ Міністра оборони України від 11.09.04 р. № 400. – Режим доступу: http://www.azimut-ukraine.com/ua/zakonadavstvo3_zmist.html

56. Про зняття застережень України до Женевських конвенцій про захист жертв війни від 12 серпня 1949 року : Закон України від 08.02.2006 № 3413-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 22. – Ст. 198.

57. Рада ухвалила закон «про військовополонених [Електронний ресурс] // Тиждень.ua. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News/129019>

58. Савчук К. О. Військовополонені. Енциклопедія міжнародного права : у 3-х т. / К. О. Савчук ; редкол.: Ю. С. Шемшученко, В. Н. Денисов (співголови) та ін. ; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. - К. : Академперіодика, 2014. - Т. 1. А-Д. - С. 508.

59. Статут Міжнародного кримінального суду [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_588

60. Статут Нюрнберзького Трибуналу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://iir-mp.narod.ru/int_law/nurnberg.htm

61. Цюрупа М. В. Міжнародне гуманітарне право : навч. посіб. / М. В. Цюрупа, В. І. Дяченко. – К. : Кондор, 2008. – 364 с.

62. Чайковський Ю. В. Філософські засади становлення міжнародного права : монографія / Ю. В. Чайковський. – О. : Фенікс, 2010. – 175 с.

63. Черкес М. Ю. Міжнародна правосуб'єктність Червоного Хреста як неурядової організації / М. Ю. Черкес, В. Г. Рижиков // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. - 1997. - № 1. - С. 91-93.

64. Черкес М. Ю. Міжнародне право : підручник / М. Ю. Черкес. – К. : Правова єдність, 2009. – 392 с.

65. Шеннон фон Шіл Гендерне законодавство: порівняльний аналіз законів про рівні можливості / Шіл фон Шеннон // Гендерне законодавство: порівняльний аналіз та коментарі. – Київ : б. в., 2005. – 56 с.

66. Штогрін І. Як захистити полонених й покарати воєнних злочинців? [Електронний ресурс] / І. Штогрін. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/media/video/26829588.html>

67. Ярмакі В. Х. Історично-правові аспекти виникнення та розвитку права війни і його джерел / В. Х. Ярмакі // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2000. – № 3. – С. 103-109

68. Ярмакі В. Х. Діяльність Міжнародного Червоного Хреста та Міжнародного Комітету Червоного Хреста як організаційно-правова форма реалізації міжнародного гуманітарного права / В. Х. Ярмакі // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 1999. – № 4. – С. 148–152.

69. Ящиця Р. Міжнародне гуманітарне право і права людини / Р. Ящиця 275 // Імплементация міжнародного гуманітарного права : матеріали Національного семінару для України, організованого Міжнародним Комітетом Червоного Хреста (МКЧХ) та Організацією з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) за підтримки Міністерства закордонних справ, Міністерства юстиції, Товариства Червоного Хреста України (м. Київ, 4-5 вересня 1996 р.). – К., 1996. - С. 7-13.

70. Lakshmikanth P. Traditional Asian approaches: An Indian view / P. Lakshmikanth // Australian Yearbook of International Law. – 1985. - Vol. 9. - P. 168-206.

71. Yoo J. C. The Status of Soldiers and Terrorists under the Geneva Conventions / J. C. Yoo // Berkeley Law Scholarship Repository. – 2004. – № 1. – P. 135–150.

72. UNICEF. A major step to end the use of child soldiers [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.unicef.org/noteworthy/protocol-conflict/

73. U.N. Doc. Statement of Principles Applicable to the Formation of General Customary International Law / [Электронный ресурс] : Resolution 16/2000 Final Report of the Committee on the Formation of Customary(General) International Law. with commentary. – Режим доступа: <http://untreaty.un.org/ilc/reports/2011/english/annex.pdf>

74. Streit Ch. Keine Kameraden. d. Wehrmacht u. d. sowjet. Kriegsgefangenen 1941- 1945 / Ch. Streit. - Stuttgart : Deutsche Verlags-Anstalt, 1978. – 445 s.

75. Thapar R. Asoka and the Decline of the Maurya / Romila Thapar. – Oxford : Oxford University Press, Delhi, 1997. – 344 p.

76. Schlosser R. Das völkerrechtliche Problem des Partisanenkrieges ... / R. Schlosser // Mainz, 1959. – 331 s

77. Schindler D. The Law Armed Conflicts. A Collection of Conventions, Resolutions and Other Documents / D. Schindler, J. Toman. – Ssjthoff ; Noordhoff, 1981. – P. 271-299.

78. Shraga D. The applicability of international humanitarian law to peace operations, from rejection to acceptance / D. Shraga // International Humanitarian Law, Human Rights and Peace Operations / ed. by G. Luca Beruto, 31st Round Table, San Remo, Int. Inst. of Hum. Law and ICRC, 2008. – P. 94.

79. Prosecutor v Stanislav Galic, Trial Judgement, IT-98-29-T, 5 December 2003 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.icty.org/x/cases/galic/tjug/en/galtj031205e.pdf

80. Prosecutor v Stanislav Galic, Appeal Judgement, IT-98-29-A, 30 November 2006 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: opil.ouplaw.com/view/10.../law-icl510icty06

81. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Treaty.xsp?documentId=D9E6B6264D7723C3C12563CD002D6CE4&action=openDocument>

82. Pokstefl J. Bericht uber Entwicklungen und Tendenzen des Kriegsrechts seit den Nachkriegskodifikationen / J. Pokstefl // Zeitschrift fur ausländisches öffentliches Recht und Volkerrecht. – 1975. – Bd. 35. – S. 574-640.

83. Nolte G. The Different Functions of the Security Council With Respect to Humanitarian Law / G. Nolte // The United Nations Security Council and War. The Evolution of Thought and Practice since 1945 / ed. by V. Lowe, A. Roberts, J. Welsh, D. Zaum. – Oxford : Oxford University Press, 2008. – P. 519-534.